

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Výchovné hodnoty v současné české rodině

Tereza Trumhová

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Trumhová**
Osobní číslo: **H10299**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Výchovné hodnoty v současné české rodině**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce je zaměřena na téma výchovy v současné rodině. Hlavní cílem práce je pohled na současné výchovné trendy, jejich vliv na jedince a hodnoty výchovy preferované v dnešních rodinách. V teoretické části dále popíši výchovnou funkci rodiny, výchovné styly a zmíním také proměny, které ve výchově nastávaly až po současnou dobu. Praktická část bude podložena kvantitativním výzkumem, který bude proveden formou dotazníkového šetření. Cílem výzkumu bude porovnat výchovu a její hodnoty u starší generace a generace současných mladých.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČÁP, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066 534-3.

GILLERNOVÁ, I. a kol. Psychologické aspekty změn v české společnosti, Praha: Granda, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

KOPŘIVA, P. a kol. Respektovat a být respektován, Kroměříž: Spirála, 2007. ISBN 80-901873-7-1.

MATĚJČEK, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3.

MOŽNÝ, I. Rodina a společnost, Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

PELIKÁN, J. Výchova jako teoretický problém, Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Adriana Sychrová**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **28. března 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Týništi nad Orlicí dne 29. 12. 2012

Trumhová Tereza

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Adrianě Sychrové, Ph.D. za její odborné vedení této práce a přínosné rady, které mi byly velmi nápomocné. Dále panu Ing. Jaroslavu Myslivcovi, Ph.D. za jeho ochotu a rady při zpracování praktické části mé práce. Poděkovat chci také své rodině za jejich podporu, obzvláště pak mému dědovi, který mi velmi pomohl při sběru dat k dotazníkovému šetření. A poděkování samozřejmě patří všem respondentům, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

V Týništi nad Orlicí dne 28. ledna 2013

Trumhová Tereza

Motto:

„Existuje-li něco, co chcete změnit u svého dítěte, zamyslete se nejprve, zda to není něco, co byste měli změnit u sebe.“

Carl Gustav Jung

Anotace

Bakalářská práce, která nese název Výchovné hodnoty v současné české rodině, je zaměřena na téma výchovy v rodině. Hlavním cílem práce je pohled na současnou českou rodinu, její znaky, proměny, výchovu a výchovné hodnoty preferované v dnešních rodinách. Práce je založena na studiu odborné literatury a zpracování kvantitativního výzkumného šetření. Výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření a jeho cílem bylo porovnat výchovu a její hodnoty u starší generace rodičů a generace současných rodičů.

Klíčová slova

Rodina, výchova, hodnoty, výchovné hodnoty

Title

The Educational Values in Contemporary Czech Family

Annotation

The bachelor thesis, titled “The Educational Values in Contemporary Czech Family” is focused on education in a family. The main aim of this thesis is a view on a contemporary Czech family, its characteristics, changes, education and educational values preferred in today's families. The thesis is based on the study of professional literature and working out a quantitative research survey. The research was carried out by means of a questionnaire survey. The aim of the research was to compare education and educational values in older and younger generations of parents.

Keywords

Family, education, values, educational values

Obsah

Úvod	9
1 Rodina.....	11
1.1 Proměny rodiny	12
1.2 Znaky současné české rodiny	13
1.3 Funkce rodiny	16
2 Výchova dětí v rodině.....	20
2.1 Výchovné styly	20
2.2 Faktory ovlivňující výchovu.....	24
2.3 Proměny výchovy	28
2.4 Současné výchovné trendy	29
3 Hodnotové preference	34
3.1 Hodnoty a hodnotové orientace	34
3.2 Výchovné hodnoty.....	35
4 Proměny výchovy a výchovných hodnot v rodině – kvantitativní výzkum.....	38
4.1 Charakteristika a cíl výzkumu	38
4.1.1 Výzkumný problém	38
4.2 Metodologie výzkumu	38
4.2.1 Charakteristika souboru respondentů	40
4.2.2 Předvýzkum	41
4.2.3 Realizace výzkumu.....	41
4.3 Stanovení hypotéz.....	42
4.4 Vyhodnocení výzkumu a interpretace dat	43
4.4.1 Vyhodnocení otázek	43
4.4.2 Porovnání výsledků s hypotézami	54

4.4.3 Závěr výzkumu a diskuze	64
Závěr	68
Seznam použité literatury	71
Přílohy	74

ÚVOD

Problematika výchovy a všeho co s ní souvisí, je velmi diskutovaným tématem současné doby. Téměř každý rodič se dnes zajímá o to, jak vychovat dítě, aby bylo co nejlépe připraveno žít úspěšný život, což dříve nebylo tak obvyklé. Rodiče navštěvují poradny, kurzy a čtou různé knihy a příručky, kterých je celá řada, jen aby byli co nejlepšími rodiči. Dnes už je známé, že výchova ovlivňuje člověka více, než se kdy předpokládalo a dalo by se říci, že určuje i to, jaký bude jeho budoucí život. I já chci být jednou dobrou matkou, mít se svými dětmi hezký vztah a vychovat je tak, aby byly co nejlépe připravené na svůj vlastní život. To si ostatně asi přeje každý rodič. Navíc mě velmi baví práce s dětmi a chtěla bych v budoucnu pracovat například ve školní družině. Proto se už delší dobu zajímám o to, jak jim co nejlépe porozumět, mít s nimi kamarádský vztah a zároveň jim předat důležité zkušenosti. Z těchto důvodů pro mě byla výchova, jako téma mé práce jasnou volbou.

Na druhé straně je tu však uspěchaná tržně orientovaná společnost, která nenechává rodičům příliš prostoru pro to, aby se mohli své rodině naplno věnovat. Existuje tedy spousta negativních vlivů, které nabourávají celkové fungování rodiny. Poslední dobou se také čím dál tím častěji objevují diskuze o hodnotách, které lidé v současné společnosti uznávají. Ač se to tak možná nezdá, tak hodnoty, které člověk preferuje, velmi ovlivňují jeho život, ale i životy lidí v jeho okolí. Někteří lidé si začínají uvědomovat, že současná společnost někdy až příliš nutí jedince, orientovat se na hodnoty, které jsou prospěšné pouze pro něho samotného. Mezi lidmi se pak objevuje například: závist, nenávisť, neochota, neslušnost, nepoctivost, podvody apod., což pro celkové fungování společnosti není příliš příznivé, protože vždy se lépe žije ve společnosti, kde se k sobě lidé chovají slušně a pomáhají si. A právě rodina je hlavní institucí, která dětem předává hodnoty, které si odnáší až do dospělosti. Právě tato fakta mě přinutila zamyslet se nad současnou situací rodin s dětmi, a proto jsem je všechna zahrnula do tématu své práce, abych je mohla blíže prostudovat a zjistit, jaké to vlastně je, být v současné době rodičem.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. V současné době se neustále setkávám s různými názory, které dnešní rodiny kritizují. Starší generace vidí dnešní děti jako nevychované a díky ekonomické i společenské situaci se neustále zvyšuje nátlak na rodiče. I ze své vlastní zkušenosti, například z praxe ve školní družině, mohu potvrdit, že dnešní děti jsou opravdu jiné. Proto je cílem teoretické části vytvořit uceleným přehled toho, jak to ve skutečnosti s dnešními rodinami vypadá a k jakým změnám došlo oproti předchozím

generacím. Teoretická část práce je členěna do třech hlavních kapitol, které blíže popisují problematiku týkající se rodiny, výchovy a výchovných hodnot.

Cílem empirické části je provést kvantitativní výzkum a zjistit, jaké jsou rozdíly ve výchově a výchovných hodnotách mezi starší generací rodičů, která má již dospělé děti a mladší generací rodičů, která děti právě vychovává. Výsledky výzkumu by měly přispět k rozšíření poznatků o této problematice a zároveň přinést zajímavé srovnání starší a mladší generace rodičů, ze kterého bude zřejmé, jak se výchova a hodnoty během posledních přibližně 50 let, vlivem společnosti, proměňují nebo neproměňují.

Stěžejními zdroji pro mě byla díla autorů Čápa a Mareše, kteří se problematice výchovy intenzivně věnují. Dále potom knihy zaměřené na sociologii rodiny a současnou společnost a v problematice hodnot mi byli největší inspirací Rabušic, Rabušicová a Eyre, Eyrová. Velkým vzorem se pro mě během zpracování práce stala Jiřina Prekopová.

1 RODINA

Rodina je už od počátku lidstva důležitou sociální skupinou, která vytváří pro své členy prostředí, jenž ovlivňuje jejich vývoj. Není důležitou skupinou jen pro děti, ale také pro všechny dospělé jedince, kteří jsou jejími členy. Dochází zde k procesům vzájemné interakce a stejně tak jako mají dospělí vliv na své děti, tak i děti ovlivňují dospělé členy rodiny. Protože je rodina hlavní sociální institucí v životě člověka, stává se velmi diskutovaným tématem různých autorů z různých oborů činnosti. Proto má také celou řadu definic. Na rodinu se lze dívat například z pohledu práva, sociologie, ekonomie, pedagogiky, historie či psychologie.

Kramer například definuje rodinu takto:

„Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, náhradní rodinu atd.“¹

V této definici je kladen důraz na rodinu jako skupinu lidí, která nemusí být vždy stvrzena manželským svazkem.

Velký sociologický slovník potom uvádí trochu odlišnou definici, která však vystihuje důležité funkce rodiny:

„Rodina je nejdůležitější společenskou skupinou a institucí, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou, jejímiž hlavními funkcemi jsou reprodukce, trvání biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kulturního vývoje.“²

Rodina však není pořád stejná, ale v průběhu dějin se neustále vyvíjí a proměňuje v závislosti na proměnách společnosti. Historicky starší je rodina velká, vícegenerační. Oproti tomu současná rodina je charakterizována jako malá skupina lidí, která je spojena pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami.³ Proměňují se však nejenom vztahy mezi členy, ale také její funkce či znaky. Těmto proměnám budou blíže věnovány následující kapitoly.

¹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 22. ISBN 80-7178-559-8.

² WINKLER, J. a M. PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1997, s. 940. ISBN 80-7184-164-1.

³ KRAUS, B., V. POLÁČKOVÁ a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 39. ISBN 80-7315-004-2.

1.1 Proměny rodiny

Jak už bylo zmiňováno výše, rodina v minulosti nebyla stejná, jako je dnes a také jí nebyla věnována taková pozornost. O tom informuje například Sobotková v souvislosti s psychologií rodiny, která je záležitostí převážně dnešní doby. Historie rodiny je tak široká a ovlivňovaná celou řadou faktorů, že by se jí mohla věnovat celá bakalářská práce. Proto je zde uveden pouze zkrácený přehled těch nejdůležitějších etap, které ve vývoji rodiny nastaly a dovedly ji až do její současné podoby.

Prvopočátky rodiny lze nalézt už v pravěku. Jak uvádějí Výrost a Slaměník, za nejstarší funkci rodiny se dá považovat reprodukce. Rodinné společenství bylo tedy zpočátku chápáno jako volné skupinové sdružení, ve kterém docházelo k náhodnému pohlavnímu styku, pečovalo se o potomstvo, obranu a výživu.⁴ Zde lze pozorovat, že už od počátků lidstva, lidé pocítovali potřebu žít ve vzájemné interakci a navzájem si pomáhat s uspokojováním potřeb. I když potřeby byly v té době velmi jednoduché ve srovnání s potřebami dnešními. Výrost a Slaměník dále popisují, že se později začaly vytvářet skupiny pokrevně příbuzné, ve kterých převládaly trvalejší sexuální vztahy, které se postupně začaly omezovat.⁵ Matoušek upozorňuje na fakt, že v těchto rodových skupinách měla hlavní postavení žena, převažovala tedy takzvaná matriarchální forma manželství. To bylo dáno také tím, že početí potomka, bylo vnímáno jako jakýsi mystický okamžik, který je zásluhou ženy. Postavení muže se dostalo do popředí s rozvojem zemědělství, nárůstem fyzicky namáhavé práce a také poznáním skutečného vztahu mezi početím a narozením dítěte.⁶

Když přeskočím období utváření složitých příbuzenských systémů v kmenových společnostech, za další důležitý mezník považuji období vzniku prvních států, které se jako sociální organizace přenesly nad rodinné sítě. Začaly tak padat kmenové a rodové systémy a ty byly nahrazeny domácnostmi, v nichž vládli muži. Ti drželi ve svých rukách celé vlastnictví rodiny a také služebnictvo či čeleď. Ženy sice získaly větší volnost, ale po většinu dne byly od mužů striktně odděleny. Byla od nich také vyžadována věrnost, což se od mužů příliš neočekávalo. Pro rodinu se staly nejdůležitějšími body svatba a plození potomků. Nutno však podotknout, že se většinou nedalo mluvit o soužití z lásky.⁷

⁴ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie 1*. Praha: Portál, 1998, s. 320. ISBN 80-7178-269-6.

⁵ Tamtéž, s. 320.

⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997, s. 24. ISBN 80-86429-19-9.

⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 17. ISBN 978-808-6429-878.

Následuje období, ve kterém Stone zdůrazňuje tři fáze rodinného soužití od 16. do 19. století. První fáze v 16. století, byla dobou, kdy rodiny udržovaly velmi úzké vztahy se svými příbuznými, ale prožitek citové blízkosti, který je pro současnou rodinu tak důležitý, nebyl tehdy normou. Pohlavní styk byl považován spíše za nutnost ke zplození potomka, což bylo dáno také tím, že výběr partnera byl podřízen zájmům rodičů, jiných příbuzných či celé obce. Erotická či romantická láska byla podporována pouze v aristokratických kruzích.⁸

Druhým obdobím bylo 17-18. století. Rodina se stala vymezenou jednotkou a začaly se postupně zužovat vztahy a vazby k ostatním příbuzným. Vzrostl také důraz na mateřskou a rodičovskou lásku, ale zvyšovalo se i autoritativní postavení otce.

V 19. století rodina začala být spjata úzkými citovými vazbami, měla značnou míru soukromí, soustředovala se na výchovu dětí a manželství bylo uzavíráno na základně osobní volby.⁹ Docházelo také ke zvyšování práv žen a díky tomu upadala moc patriarchální hlavy rodiny. Objevil se model nukleární rodiny, kdy se převážná většina rodin oddělila od svých příbuzných, muž rodinu ekonomicky a sociálně zajišťoval a žena se starala o domácnost.¹⁰

Historicky starší je tedy, jak uvádí například Čáp, rodina tradiční, která plnila celou řadu důležitých funkcí a zároveň byla soužitím více příbuzných, kteří si rozdělovali práci, vlastnili společné hospodářství nebo řemeslo a rozdělovali si statky důležité pro život.¹¹ V minulosti bylo tedy zakládání rodiny důležité hlavně z důvodů majetkových a finančních, z důvodů zachování rodu, dědictví či společné dělby práce. Postupně začal být kladen větší důraz na city, lásku a také individualitu každého člena rodiny. I v současné době je však možné, v určitých oblastech, hlavně pak na venkovech, vidět rodiny tradiční.

1.2 Znaky současné české rodiny

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, rodina se neustále vyvíjí a reaguje na společenské či ekonomické změny a také na měnící se představy o ní, jako instituci. Znaky současné rodiny, označované také jako nukleární, jsou převážně ovlivněny zaměřením na zájmy jednotlivce.

⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 153. ISBN 80-7203-124-4.

⁹ Tamtéž, s. 154.

¹⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 17. ISBN 978-808-6429-878.

¹¹ HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002, s. 71. ISBN 80-717-8635-7.

V sociologické literatuře je k teorii rodiny nejčastěji citován Edward Shorter, který identifikoval postmoderní rodinu třemi znaky:¹²

1. Hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi, plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích.
2. Nestabilita v párovém životě, jež se odráží ve vzestupu rozvodovosti a nesezdaného soužití.
3. Systematické demolice konceptu „rodinného hnízda“ nukleární rodiny v nové liberalizaci žen.

Jak však uvádí Možný, znaků současné rodiny je mnohem více. Tato „revoluce“ přinesla ve vyspělých státech našeho kulturního okruhu už v padesátých letech minulého století vzestup rozvodovosti, v šedesátých letech konec baby boomu, sexuální revoluci a pokles porodnosti, odkládání rodičovství, zvyšování věku sňatku a rozvoje nesezdaného soužití. V osmdesátých letech se potom porodnost začala realizovat mimo manželskou rodinu a přibýlo domácností s jedním rodičem a dětmi.¹³

Už jsou pryč doby, kdy rodiče vybírali svému potomkovi vhodného partnera, z důvodu udržení nebo zvýšení společenského statusu rodiny. Dnes si každý sám podle sebe a podle toho co cítí, vybírá, s kým chce trávit svůj život. Dochází také k odsunu manželství do pozdějšího věku. S tím souvisí i předmanželský sex, který byl dříve naprosto nepředstavitelný a nyní k němu dochází naprosto běžně. Díky tomu také narůstá počet dětí narozených mimo manželství. To ale souvisí i s celkovou situací ve společnosti, kdy se objevuje řada alternativ společného soužití. Jedinec se nechce zcela obětovat rodině, a proto čím dál častěji volí „volné soužití“, kdy spolu partneři žijí pod jednou střechou, ale nejsou oddáni, nebo matky úmyslně neinformují otce dítěte o jeho narození a vychovávají ho samy.¹⁴ Stále častěji se také objevují homosexuální páry, které dnes už nemusí čelit posměškům a nadávkám.

Neustále také narůstá počet mužů a žen, u nichž práce tvoří hlavní osu a mnohdy i jedinou náplň jejich života. Děti by je příliš svazovaly, omezovaly jejich svobodu a hlavně by mohly zpomalit, až zcela zastavit jejich kariérový postup. Tato skupina mužů a žen chápe rodinu, resp. děti jako překážku, brzdu kariéry. Tento trend je ovlivněn rozvojem antikoncepce a je bohužel logickým vyústěním vývoje moderní tržní, konzumně orientované

¹² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 232. ISBN 978-808-6429-878.

¹³ Tamtéž, s. 232-233.

¹⁴ ŠULOVÁ, L. *Současná česká rodina a její znaky*. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 106. ISBN 978-802-4727-981.

společnosti, která klade hlavní důraz na individuum a ničím neomezovanou možnost volby každého jedince.¹⁵ Pokud se jedinec rozhodne, že dítě nakonec chce mít, dochází k tomu až v pozdějším věku a z důvodu současné ekonomické nejistoty rodin, si většinou nepořizuje více než dvě děti.

Beck uvádí, že ekonomika pozdního kapitalismu a kulturní klima postmoderní doby nejsou rodině příznivě nakloněny.¹⁶ Někteří autoři mluví o krizi rodiny nebo dokonce „konci rodiny“. Pravda je taková, že vzorce chování v rodině jsou v současné době vystaveny výraznému vlivu transferu majetku, peněz, růstu bohatství na jedné straně a propadu v životní úrovni na straně druhé. Řada rodin se musí adaptovat na nové podmínky (sociální nejistota, oslabení státního paternalismu apod.), což posiluje jejich ekonomickou funkci a prohlubuje sociálně ekonomické rozdíly.¹⁷ Singly zdůrazňuje, že menší frekvence vztahů s lidmi z nejbližšího okolí způsobuje, že se lidé čím dál tím více orientují na sociální kritéria. Tedy, že se vzájemně posuzují podle majetku.¹⁸ Rodiny se stále častěji zadlužují a na rodiče je kladen veliký tlak v oblasti financí. Proto čím dál tím více upřednostňují zaměstnání před rodinou. To však vede k tomu, že nemají dostatek času na to, aby se věnovali svým dětem, partnerovi ani sami sobě, s čímž souvisí nevhodné trávení volného času dětí a také narůstající rozvodovost. Nebo se naopak snaží dohnat, co zanedbávají, chvilkovými snahami o přílišnou pozornost, kupováním dárků či zastáváním dítěte i ve chvílích, kdy to není na místě. Péče o děti včetně přímého výchovného působení je pak také nahrazována jinými osobami nebo institucemi.

Dnes už dávno neplatí heslo: co Bůh spojil, již člověk nerozdělí. Podle Šulové se Česká republika řadí mezi státy s nejvyšším podílem manželství zanikajících rozvodem.¹⁹ To není příliš pozitivní zpráva, protože rozvod nabeurává stabilitu rodiny a hlavně má nepříznivý vliv na děti, které jsou v rodině vychovávány. Pravdou ale je, že dříve lidé možnost rozvodu neměli, a tak přetrvávali v dávno nefungujících svazcích a často tak vlastně vůbec nebyli šťastní. Osobně si ale myslím, že tak velký počet rozvodů by nemusel být. Z důvodu, že v současné době je již rozvod něčím naprosto běžným, ho mnohdy manželé využijí pouze k

¹⁵ ČERMÁKOVÁ, M. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Praha: Sociologické nakl., 2000, s. 103. ISBN 80-858-5093-1.

¹⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 252. ISBN 978-808-6429-878.

¹⁷ ČERMÁKOVÁ, M. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Praha: Sociologické nakl., 2000, s. 13. ISBN 80-858-5093-1.

¹⁸ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 60. ISBN 80-7178-249-1.

¹⁹ ŠULOVÁ, L. *Současná česká rodina a její znaky*. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 106. ISBN 978-802-4727-981.

tomu, aby si usnadnili řešení nějakých společných problémů, které by ale šly vyřešit i jinak, anebo je to projev určité neohleduplnosti či výstřelku jednoho nebo obou partnerů. Ze vztahů také často příliš brzy vyprchá láska. Na nevěru se dnes také pohlíží jinak a tak v případě jejího odhalení většinou není jiné cesty než rozvodu. Potvrzuje to například Možný.²⁰ V každém případě by ale oba rodiče měli vždy brát ohled především na své děti.

Dále se mění mezigenerační vztahy v rodinách. V určitém věku se děti osamostatní a žijí si život samy podle sebe s tím, že příbuzné občas navštíví. Důraz je kladen na jakousi „autonomii“ dospělých dětí. Mnoha párům v manželství rodiče pomáhají a podporují je, ale pouze do té míry, aby nebyla narušena jejich nezávislost. V tradičních rodinách byly mezigenerační vztahy soustředěny na problém transmise dědictví, které upevňovalo hodnotu rodu. V současné době chtějí rodiče pomáhat svým dětem proto, aby jim dali najevo své city a poskytli jim možnost „žít svůj život“.²¹

Tradiční rodina, kde muž chodil do práce a tím zabezpečoval rodinu a žena byla doma a starala se o domácnost a děti, byla nabourána převážně zaměstnaností a celkovou emancipací žen, které nyní musí zvládat péči o děti, zaměstnání a ještě vlastní zájmy. Muž ale nestojí stranou a je vtažen do víru nově organizované rodinné struktury.²² Někteří muži, dříve zvyklí pouze na to, chodit do zaměstnání, musí tedy dnes zastávat spoustu, dříve typicky ženských, povinností. I to může vést ke sporům v partnerském soužití.

Současná rodina je zkrátka „jiná“. Vše okolo nás se mění a jde společně s dobou. Vývoj je prostě nezadržitelný a probíhá už od počátků lidstva. Vývoj různých sfér lidského života byl většinou vždy pro lidstvo přínosný. Otázkou však zůstává, jestli vývoj rodiny, v tom smyslu ve kterém nyní probíhá, není spíše předzvěstí jejího zániku. Možná by bylo na místě, se trochu zamyslet a tento vývoj spíše pozastavit, pozměnit nebo mu dát zcela nový směr, který nebude mít na rodinu, jako nejdůležitější instituci ve vývoji člověka, negativní dopad. Přes to všechno, však rodina stále zůstává nejvýznamnější institucí v životě člověka.²³

1.3 Funkce rodiny

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností. Zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o jejich zdraví, výživu a kulturní návyky, vytváří specifické socializační a výchovné

²⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 204-227. ISBN 978-808-6429-878.

²¹ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 68-80. ISBN 80-7178-249-1.

²² ČERMÁKOVÁ, M. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Praha: Sociologické nakl., 2000, s. 98. ISBN 80-858-5093-1.

²³ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 7. ISBN 80-7178-249-1.

prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti. Je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.²⁴

Rodina se pohybuje v určitém společenském prostoru, a proto nezůstávají její funkce v průběhu dějinného vývoje neměnné. Jejich obsah se proměňuje, některé funkce ztrácejí svůj původní význam, přetvářejí se, mizí, zužují se či naopak rozšiřují.

Čáp označuje funkce tradiční velké rodiny následovně:²⁵

- zajišťuje reprodukci, narození dítěte, péči o něj a výchovu
- je ekonomickou, často přímo výrobní jednotkou (společná práce v zemědělském hospodářství nebo v řemeslné výrobě)
- zajišťuje členům rodiny, dětem i dospělým, ochranu a pomoc v každodenním životě (včetně společné domácnosti, odpočinku) i v situacích ohrožení (v nemoci, ekonomické tísně, při ohrožení přírodními katastrofami, jinými sociálními skupinami aj.)
- kontroluje chování a jednání členů skupiny, zajišťuje dodržování společenských norem (morálních, právních, náboženských apod.)
- zajišťuje členům rodiny osobní a emoční vztahy, v příznivém případě vztahy vzájemného porozumění, pomoci a lásky

Naopak funkce dnešní rodiny, shrnuje Šulová takto:²⁶

- biologická a reprodukční funkce rodiny
- materiální a ekonomická funkce rodiny
- výchovná a socializační funkce rodiny
- emocionální funkce rodiny

Šulová však také poukazuje na fakt, že biologická a reprodukční funkce rodiny, začíná být ohrožena. Prožíváme období, kdy výrazně klesá porodnost a díky tomu se Česká republika řadí mezi země s nejnižšími hodnotami hluboko pod zachovnou hranicí reprodukce.

²⁴ KRAUS, B., V. POLÁČKOVÁ a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 71. ISBN 80-7315-004-2.

²⁵ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 271. ISBN 80-7066-534-3.

²⁶ ŠULOVÁ, L. Funkce a funkčnost rodiny. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 109. ISBN 978-802-4727-981.

Neustále přibývá počet mladých lidí, kteří volí jinou cestu, než je výchova dětí a na druhé straně roste počet párů, u kterých je snížena plodnost jednoho z partnerů a přirozená reprodukční funkce pak musí být nahrazena reprodukcí asistovanou. Nejen z těchto důvodů je v posledních letech na rodinu stále méně pohlíženo jako na významnou strukturu, jejímž opodstatněním je zachování lidského rodu, zajištění potřeb dítěte a jeho zdravý vývoj. Naopak je stále více vnímána jako sociální struktura, kde dochází k naplňování potřeb jejích členů.

Stejně tak funkce materiální a ekonomická je čím dál tím častěji nahrazena společnostmi, která je v období relativního dostatku schopna pečovat o jednotlivce přímo. V minulosti, kdy byla rodina vnímána jako samostatně hospodařící jednotka, kde měl každý své povinnosti, byla tato funkce daleko významnější.²⁷ V současné době ekonomické krize se však dá předpokládat, že tato funkce opět nabývá větší důležitost, jelikož čím dál tím více jedinců je opět ekonomicky závislých na svých příbuzných.

Výchovná a socializační funkce bývá v současné době také částečně nahrazována různými institucemi, avšak pro dítě je velmi podstatná a právě rodina je hlavní instituce, ve které by měla fungovat. Šulová uvádí, že fungující rodina je první sociální skupinou, díky níž se dítě učí osvojovat různé činnosti, přejímá sociální role, rodina mu zprostředkovává normy a hodnoty, které pak přijímá za své, působí jako regulátor nežádoucích činností a v neposlední řadě je pro dítě jakousi „školou života“. Dítě se v ní učí a vzdělává, ať už nápodobou, identifikací, vzory či společnou činností.²⁸

Emocionální funkce je jediná, ve které je rodina v podstatě nezastupitelná. Už jen samotná příslušnost k rodině a pocit sounáležitosti, hraje velikou roli. Rodina by zkrátka měla utvářet prostředí, ve kterém hlavní úlohu hrají city. Každý potřebuje mít pocit zájmu, podpory a pomoci, klidu a uvolnění, sdílení zážitků, potřebu důvěrnosti nebo porozumění.²⁹

Výchovná a emocionální funkce může být v současnosti ohrožena právě vlivy, které plynou ze znaků současné rodiny. Je jimi například: velká zaměstnanost obou rodičů a nedostatek času na děti, neúplné rodiny, ve kterých chybí vzor jednoho z rodičů či přechod k příliš liberálnímu stylu výchovy. Emocionální funkce je pak ohrožena hlavně v rodinách, ve kterých se vyskytuje tělesná či duševní nemoc, v rodinách s postiženým dítětem, v rodinách

²⁷ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, s. 326. ISBN 80-7178-269-6.

²⁸ ŠULOVÁ, L. Funkce a funkčnost rodiny. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 110. ISBN 978-802-4727-981.

²⁹ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, s. 327. ISBN 80-7178-269-6.

závislých na drogách, v rodinách svobodných matek nebo v rodinách se zanedbávaným, zneužívaným či týraným dítětem.³⁰

Jak je vidět na tomto výčtu, tak funkce dnešní rodiny jsou více zúžené a pozměněné. Například rodina přestává nebo už zcela přestala, být skupinou výrobců. Zmenšení rozsahu funkcí sice může narušovat tradiční soudržnost rodiny, ale jak tradiční, tak i současná rodina, mají své přednosti a nedostatky. Čáp například uvádí, že v tradiční rodině chybí soukromí a jedna generace zasahuje do života druhé. Naproti tomu ale poskytuje dítěti větší možnosti modelů a také usnadňuje dítěti nalezení jiného milujícího dospělého, který kompenzuje například absenci milující matky. Tradiční rodina je také často vnímána jako příliš přísná, naproti tomu novější demokratická rodina snáze přechází do liberálnosti ve výchově, což je rovněž nepříznivé pro formování osobnosti dítěte.³¹

Parsons tvrdí, že díky změně rodiny „široké“ v rodinu nukleární, rodina ztratila řadu svých funkcí, ale uchovala si dvě základní: funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých. Řadu ostatních funkcí potom v průběhu vývoje moderní společnosti převzal především stát.³²

³⁰ KRAUS, B., V. POLÁČKOVÁ a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

³¹ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 272. ISBN 80-7066-534-3.

³² KRAUS, B., V. POLÁČKOVÁ a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 39. ISBN 80-7315-004-2.

2 VÝCHOVA DĚTÍ V RODINĚ

Výchova je obecně chápána jako záměrné působení rodičů, učitelů, vychovatelů a výchovných institucí především na děti a mládež. Důležité je zde zdůraznit slova: záměrné, cílevědomé a směřující k určitému výchovnému cíli. Tímto cílem je rozvinout v dětech určité vlastnosti, názory, postoje a hodnotové orientace pomocí výchovných prostředků a metod. Na jedince působí samozřejmě také vlivy společenského prostředí, ale ty se od výchovy liší tím, že jsou nezáměrné, nesoustavné, bez cílů a metod.³³

Pelikán výchovu definuje jako: „...cílevědomé a záměrné vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a sociální osobností.“³⁴

Je však nutné brát v potaz, že výchova už dávno není chápána tradičně, jako jednosměrné působení dospělých na děti, ale naopak se ukazuje, jak moc děti působí na dospělé a ovlivňují jejich chování. Proto je potřeba se na výchovu dívat jako na: „...vzájemné působení vychovávajících a vychovávaných, jako jejich vzájemnou interakci a komunikaci.“³⁵ Výchova tedy může být uskutečňována různými činiteli a také různými metodami a prostředky. Tato práce je však zaměřená na rodinu, jako hlavního činitele výchovy. Nebude se tedy blíže věnovat výchově ve škole či jiných institucích, ale zaměří se na výchovu dětí v rodině.

2.1 Výchovné styly

Každý rodič upřednostňuje určitý „způsob“ výchovy svých dětí. Uznává určitá pravidla, názory, postoje a hodnoty, podle kterých se řídí a staví na nich i svůj vztah k dětem. Nemusí však vždy reagovat v každé situaci stejně. Výchovné styly se mohou různě prolínat, například podle momentální nálady nebo situace. Většina hlavních znaků, které plynou z výchovy dětí, však poukazuje na jeden určitý styl výchovy, ke kterému se přiklání.

Někteří autoři (např. Matějček, Pelikán, Gillernová) poukazují v problematice výchovných stylů také na důležitost rodičovských postojů. Rodičovské postoje jsou totiž

³³ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 247. ISBN 978-80-7367-273-7.

³⁴ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995, s. 36. ISBN 80-854-9827-8.

³⁵ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 248. ISBN 978-80-7367-273-7.

zpravidla chápány jako obecnější rámec pro objasňování působení výchovných prostředků. V různých souvislostech jsou uváděny značné počty rodičovských postojů. Lze je shrnout do těchto skupin:³⁶

- postoj kladný, láskyplný, akceptující
- postoj zavrhuje, záporný, chladný
- postoj kontrolující, vyžadující plnění požadavků
- postoj poskytující volnost a autonomii
- postoj vyjadřující důslednost, resp. nedůslednost

Výchovné postoje k dítěti se tvoří ve složitém vývojovém procesu, souvisejícím s celým vývojem osobnosti vychovatele. V jejich vytváření spolupůsobí vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům a ostatním vychovatelům, dosavadní citový a psychosociální vývoj, inteligence a vzdělání, osobní systém hodnot a ideálů, ale i všechny konflikty, napětí, úzkosti, jimiž ve svém vztahu k dítěti vychovatel prochází.³⁷

Definice výchovného stylu podle Čápa zní:

„Termín způsob výchovy, popřípadě výchovný styl, vyčleňuje z vysoce složitého souboru výchovných procesů klíčové momenty: zejména emoční vztahy dospělých a dětí, jejich způsob komunikace, velikost požadavků na dítě, způsob jejich kladení a kontroly. Projevuje se též volbou výchovných prostředků a způsobem reagování dítěte na ně.“³⁸

Přístupů k rozlišení rodičovských stylů výchovy je celá řada. Jeden z průlomových výzkumů v oblasti výchovných stylů učinil psycholog K. Lewin se svými spolupracovníky. Emigroval před nacismem z Německa do USA a velice na něho zapůsobil rozdíl ve způsobu výchovy v těchto dvou zemích. Na základě svých výzkumů definoval rozdělení výchovných stylů na styl:³⁹

- autokratický (dominantní, autoritativní vedení) – vychovatel rozkazuje, hrozí a trestá a málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, má vždy rozhodující slovo a poskytuje málo samostatnosti a iniciativy
- liberální (slabé vedení) – vychovatel děti řídí málo nebo vůbec ne, neklade přímo požadavky, a pokud už požadavek vysloví, nekontroluje jeho důsledné plnění

³⁶ GILLERNOVÁ, I. Změny rodičovských stylů výchovy v české rodině. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 123. ISBN 978-802-4727-981.

³⁷ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 60. ISBN 80-042-5236-2.

³⁸ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 303. ISBN 978-80-7367-273-7.

³⁹ Tamtéž, s. 304.

- demokratický (sociálně integrační vedení) – vychovatel udílí méně příkazů a podporuje iniciativu dětí, působí spíše příkladem než tresty a zákazy, s dětmi diskutuje o problémech a snaží se s nimi najít řešení

Tento styl je samotnými dětmi hodnocen nejlépe, ale pro mnoho vychovatelů je obtížný.

Každý z těchto stylů výchovy vytváří u dětí rozdílný způsob chování. Autokratické vedení vede děti k vyššímu napětí, dráždivosti, dominantnosti a agresivitě. Děti jsou buď poslušné, málo iniciativní až apatické nebo naopak agresivní a bouří se proti autoritám. Sociálně integrační způsob vedení má lepší účinky v pracovních výsledcích i v chování dětí. Zmenšuje se jejich opozice proti vychovateli, jsou ochotny jednat podle rozumných požadavků, lépe se u nich rozvíjejí skupinové vztahy i postoj k práci.⁴⁰ Liberální styl výchovy nechává dětem přílišnou volnost. Děti nemají pravidla ani pevné hranice, které potřebují k tomu, aby si vymezily prostor působnosti a také prostor své jistoty a bezpečí.⁴¹

Brzy se však ukázalo, že tyto styly výchovy jsou až příliš zjednodušené. Zjistilo se například, že všechny případy se nedají zařadit do jednoho ze tří typů a že by se přinejmenším musel zavést větší počet typů včetně přechodných nebo smíšených (zejména typ autokraticko-liberální).⁴²

Objevily se proto další modely způsobů výchovy v rodině. Za zmínku stojí například model čtyř stylů výchovy (Baumrind, Maccoby a Martin), jenž uvažuje o rodičích odmítajících nebo akceptujících a tyto projevy emočního vztahu kombinuje se způsobem výchovného řízení dítěte, charakterizovaným mírou požadavků, nároků a jejich kontroly. Tyto čtyři styly výchovy jsou:⁴³

- autoritářský styl – je charakterizován působením náročných, kontrolujících a zároveň odmítajících rodičů, kteří příliš nerespektují potřeby a přání dítěte, využívají „silové“ výchovné prostředky
- autoritativně vzájemný styl – vyjadřuje rovněž působení rodičů náročných a kontrolujících, ale zároveň laskavých, akceptujících přání i potřeby dítěte

⁴⁰ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 303. ISBN 978-80-7367-273-7.

⁴¹ BREJLOVÁ, D. *Jak to dítě vychovááš* [online]. 8. 10. 2010 [cit. 2012-11-11]. Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>.

⁴² ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 305. ISBN 978-80-7367-273-7.

⁴³ GILLERNOVÁ, I. Změny rodičovských stylů výchovy v české rodině. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 124. ISBN 978-802-4727-981.

- zanedbávající styl – je charakteristický lhostejností rodičů k dítěti, rodiče nekladou na dítě žádné nároky, neprojevují o něj dostatečný zájem, někdy jsou citově chladní, či jej dokonce odmítají
- shovívavý styl – vyznačuje se přijímáním dítěte, emoční podporou a porozuměním, ale také tím, že dítěti jsou předkládány jen malé či žádné požadavky, a tím nepřilíš jasně vymezené hranice

Problematikou způsobů výchovy v rodině se u nás podrobně zabýval J. Čáp se svými spolupracovníky a ti společně, v devadesátých letech, došli k analyticko-syntetickému modelu, který je také nazýván jako model devíti polí. O způsobu výchovy v rodině uvažují prostřednictvím základních dimenzí (emoční vztah, výchovné řízení), které jsou syceny vždy dvěma komponentami. Dimenzi emočního vztahu a dimenzi řízení ve výchově v rodině model chápe jako: „...dvě dvojice protikladných komponent výchovy, tedy čtyř komponent výchovy a jejich kombinací, které se vzájemně kombinují v různých kvantitativních stupních i kvalitativně odlišných formách.“⁴⁴ (viz. tabulka 1).

Tabulka 1 Model devíti polí, Čáp J.

Emoční vztah	Řízení			
	silné	střední	slabé	rozporné
záporný	výchova autokratická, tradiční, patriarchální		liberální výchova s nezájmem o dítě	pesimální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
záporněkladný	výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo je s ním dítě v koalici			
kladný	výchova přísná a přitom laskavá	optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	laskavá výchova bez požadavků a hranic	rozporné řízení relativně vyvážené kladným emočním vztahem
extrémně kladný			kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 306. ISBN 978-80-7367-273-7.

⁴⁴ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 306-307. ISBN 978-80-7367-273-7.

Záleží na každém, jaký styl si vybere a bude se podle něho řídit. Někdo může jednat zcela instinktivně, jiný si zase prostuduje literaturu a snaží se zaměřit na styl, který mu pro vývoj dítěte připadá nejvhodnější. Pro klasickou tradiční rodinu je typická převážně výchova autokratická. Současná rodina se zase začíná čím dál tím více přiklánět k výchově liberální. Každý preferuje jiné hodnoty, má jiné vzdělání, společenské postavení či profese, a proto se liší i představy lidí o správné výchově. V každém případě by se měl ale každý rodič snažit dítě vychovávat tak, aby s ním měl dobrý vztah a aby z něho byl stejně dobrý nebo ještě lepší člověk, než je rodič sám.

Osobně si myslím, že hlavní „složkou“, která by v žádné výchově neměla chybět je láska. Člověk, který je v nejdůležitějších obdobích svého života obklopen láskou, nemůže pak sám vyzařovat nic jiného než lásku. Stačí se rozhlédnout okolo sebe a hned je možné zjistit, že láska v dnešní době mezi lidmi chybí, anebo ji nedokážou k sobě vyzařovat příliš dlouho. Mnohdy stačí malý problém a láska mizí. Tak proč ji nedávat tam, kde to vždy bylo a pořád je, naprosto přirozené.

Láskou v rodině se zabývá například Prekopová, která uvádí, že právě láska je pro fungování rodiny velmi důležitá. A to nejenom láska mezi rodiči a dětmi, ale i mezi rodiči navzájem, protože to jak se k sobě rodiče chovají, přenáší i na své děti. Zdůrazňuje, že je důležité, aby si všichni členové rodiny dokázali odpouštět a přijímali se takoví, jací jsou i se všemi chybami. Je logické, že během života dochází mezi rodinnými příslušníky k různým konfliktům a nedorozuměním, protože každý člověk je jiný a může mít tedy jiné názory, postoje či hodnoty než ostatní. Důležité však je, umět konflikty řešit, vzájemně se chápat nebo nalézt kompromis, namísto nesmyslných hádek, či útěku. V případě hádky, Prekopová doporučuje tzv. „pevné oběti“, které používá i pro práci s dětmi. Spočívá v tom, že když člověk ucítí zlost či vztek a nejrady by například na partnera začal křičet, měli by se namísto toho navzájem podržet v náručí. A to tak dlouho, dokud se nevyplaví všechna nahromaděná bolest a zlost a nenahradí ji láska, která mezi těmito lidmi panuje.⁴⁵

2.2 Faktory ovlivňující výchovu

Faktorů, které ovlivňují výchovu v rodině, může být celá řada. Mohou být rozdělené podle různých kritérií a velmi podrobně zkoumány. Pro účely této práce však postačí shrnutí,

⁴⁵ PREKOPOVÁ, J. *Škola lásky v rodině: koncepce životního stylu podle PhDr. J. Prekopové. Rukověť ke kurzům*. [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.prekopova-nadacnifond.cz/dokumenty/skola-lasky-v-rodine-skripta.pdf>.

těch nejdůležitějších faktorů, které mají vliv na rodinu. Některé z nich byly v této práci už zmiňovány na předchozích stránkách.

Čáp shrnuje podmínky, které ovlivňují způsob výchovy v rodině následovně:⁴⁶

- vlastnosti a zkušenosti vychovávajících
- vzájemné vztahy a interakce mezi vychovávajícími a vychovávanými
- vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí
- události a změny v podmínkách v nejbližším prostředí dítěte
- širší sociokulturní podmínky

Většina autorů se shoduje na tom, že hlavním faktorem ovlivňujícím nejen výchovu, ale i celkové fungování rodiny, je vnitřní klima v rodině. Z toho důvodu jsou v této práci uvedené faktory, které působí na situaci uvnitř rodiny a faktory, které mohou mít na výchovu vliv mimo rodinu.

Z pohledu na vnitřní fungování rodiny je výchova ovlivněna především způsobem, jakým byli sami rodiče vychováni. Každý rodič, je pozitivně nebo negativně ovlivněn tím, jak byl on sám vychován. Může nastat situace, že své děti potom vychovává stejně, ať už záměrně nebo podvědomě, nebo se je naopak snaží vychovat úplně jinak. Výchova také může být ovlivněna osobnostními charakteristikami rodiče, jeho inteligencí, dosaženým vzděláním, jeho hodnotovou orientací, společenským postavením, náboženským vyznáním, emocionálním vyladěním, tím jestli bylo dítě chtěné či naopak, ale například i zdravotním stavem rodiče.

Dále Výrost a Slaměník zmiňují i aktuální vlivy, které mají pro rodinu bezprostřední význam.⁴⁷ Mezi ně patří například finanční situace rodiny, která výrazně ovlivňuje plnění základních životních potřeb dětí. S finanční situací souvisí i zaměstnání rodičů. To může být pro rodiče v současné době příliš zatěžující a vyčerpávající a potom nemají čas ani sílu věnovat se svým dětem. Nebo mohou být rodiče naopak nezaměstnaní, což také velmi negativně ovlivňuje celkové fungování rodiny a to nejen na úrovni finanční, ale také na úrovni vztahové. Dále je to také bytová problematika. To znamená, zda rodina žije v bytě či rodinném domě, v jakém stavu toto ubytování je a zda ho sdílí s dalšími generacemi rodiny. Dalšími faktory mohou být například různé druhy závislostí rodičů, ať už na alkoholu nebo drogách, nebo mimomanželský vztah a případný rozvod, který také velmi nabourává

⁴⁶ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 313. ISBN 978-80-7367-273-7.

⁴⁷ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie 1*. Praha: Portál, 1998, s. 333. ISBN 80-7178-269-6.

celkovou funkčnost rodiny. Příchod nového partnera do rodiny může dokonce zcela změnit výchovný styl, který rodič dříve preferoval.

Nejdůležitější pro příznivou výchovu v rodině a její správné fungování jsou v každém případě pozitivní vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, vzájemné působení mezi matkou a otcem, vzájemná komunikace v rodině, zájem rodičů o dítě a jeho zájmy či potřeby a volný čas, který rodiče tráví se svými dětmi.

Za nejdůležitější vnější faktory, které mohou rodinu a výchovu ovlivňovat, považují:

- školu
- skupinu vrstevníků
- média a počítačové hry

Škola je hned po rodině nejdůležitější instituce, která má vliv na výchovu jedince a společně s rodinou, na ni působí záměrně. Dítě musí ve škole plnit určité povinnosti, naučit se respektovat jiné autority než jsou rodiče, spolupracovat, učit se řešit různé problémy, musí se chovat ukázněně a také si vytváří své vlastní hodnoty, podle vztahu se svými vrstevníky a podle působení učitele. Jak uvádí Singly, dítě dnes ve škole tráví většinou více času, než doma s rodiči.⁴⁸ Právě proto je pro formování jeho osobnosti škola tak důležitá.

Ve škole přichází dítě do kontaktu nejen s učiteli, ale i se skupinou vrstevníků, kterou je ovlivňováno a tráví s ní podstatnou část dne. V minulosti bylo často na skupinu vrstevníků pohlíženo s nedůvěrou a její působení na jedince se kladlo do protikladu s výchovným působením. Současná psychologie a pedagogika však považuje skupinu vrstevníků za důležitého činitele ve výchově. Rodina je totiž malá sociální skupina a nemůže sama formovat sociální zkušenosti a osobnost dítěte.⁴⁹ Právě vztahy s vrstevníky pomáhají jedinci vytvářet zralou osobnost a osamostatnit se ze závislosti na rodině. Mohou však nastat situace, kdy skupina vrstevníků působí na dítě negativně a to se potom stává členem nějaké predeliktivní nebo přímo deliktivní skupiny. Nejčastěji to ale bývá v případech, kdy jeho vlastní rodina nefunguje, jak by měla, a tak hledá uspokojení svých potřeb mezi kamarády, kteří vždy nemusí působit příznivě na jeho rozvoj.

Opakem záměrného působení jsou média. V současné době se s nimi děti setkávají každý den a tráví v jejich společnosti čím dál tím více času. Proto děti bezesporu velice

⁴⁸ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s. 20. ISBN 80-7178-249-1.

⁴⁹ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 266-267. ISBN 80-7066-534-3.

ovlivňují. Nejvíce to vystihuje název článku v New York Times z 20. ledna 2010, který v překladu zní: „Jsou-li naše děti vzhůru, pravděpodobně jsou online“.⁵⁰ Výzkumná zpráva Kaiser Family Foundation uvádí, že v roce 2010 strávily děti ve společnosti médií celkem neuvěřitelných 10 hodin a 45 minut.⁵¹ Výsledky zahrnují i tzv. multitasking, což je současné působení více médií najednou. Dnes téměř každé dítě vlastní takzvaný chytrý telefon, kde chatuje s kamarády, zatímco sleduje videa na Youtube, kontroluje vzkazy na Facebooku a u toho ještě sleduje film. Tento výzkum také ukazuje, že televize již není nejčastěji používaným médiem. Tím se stal počítač, jelikož děti mohou na počítači dnes sledovat i televizi nebo číst knihy. Výzkum byl prováděn v USA, lze tedy předpokládat, že situace v České republice nebude zatím stejně vyhrcoaná. Lze však očekávat, že k nám brzy dorazí v podobném měřítku.

Situace v současné společnosti je taková, že rodiče nemají tolik času, aby se věnovali svým dětem a tak pro děti není nic jednoduššího než si zapnout televizi nebo počítač, protože jsou dnes už přirozenou součástí téměř každé rodiny. Dříve děti televizi sledovaly jen minimálně a počítače ani chytré telefony neměly. Volný čas trávily venku s kamarády nebo pomáhaly rodičům. Dnes tomu začíná být právě naopak. Televize sice nabízí některé pořady určené přímo dětem, které rozvíjejí jejich vědomosti a poznání, ale po převážnou většinu dne vysílá programy, které u dětí mohou vzbuzovat například agresivitu, neúctu k autoritám, strach, násilné chování aj. Stejně tak internet je sice zdrojem mnoha informací a umožňuje mladým lidem komunikovat s vrstevníky z celého světa, ale poskytuje také celou řadu nebezpečných zdrojů, které mohou ohrožovat morální i osobnostní vývoj dítěte.

Čáp a Mareš také upozorňují na nebezpečnost počítačových her. Ty se totiž v současné době stávají velmi oblíbenou zábavou. Některé počítačové hry mohou na dítě působit kladně, stimulovat jeho myšlení a učit ho práci s počítačem. Objevuje se však celá řada her, které uvolňují morální zábrany, vyvábí značnou agresivitu, vedou k omezení pohybu dětí, a může nastat i situace, kdy se hráč nebezpečně identifikuje s negativní postavou.⁵² Důležité tedy je, aby měli rodiče přehled o tom, jaké pořady v televizi jejich dítě sleduje, jaké stránky na internetu navštěvuje či jaké počítačové hry hraje a také kolik času těmto činnostem věnuje. Zajímavý je názor doktora Michaela Riche, který je pediatrem a ředitelem Centra pro vliv médií na dětské zdraví v Dětské nemocnici v Bostonu a říká: „*Využití technologií je dnes již*

⁵⁰ LEWIN, T. *If Your Kids Are Awake, They're Probably Online* [online]. 2010-01-20 [cit. 2013-03-05].

Dostupné z: http://www.nytimes.com/2010/01/20/education/20wired.html?_r=1&.

⁵¹ BRDLIČKA, B. *Vliv technologií na děti prudce roste* [online]. 2011-03-07 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetvychoveporadenstvispecialnipedagogikyaskolnipsychologie/skolnipsychologieavychoveporadenstvi/skolniprevence/33412.aspx>.

⁵² ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 286. ISBN 978-80-7367-273-7.

*natolik všudypřítomné, že bychom se měli přestat dohadovat o tom, zda je dobré či špatné. Musíme je prostě přijmout jako běžnou součást života dětí. Je pro ně stejně samozřejmé jako dýchání.*⁵³

2.3 Proměny výchovy

Není potřeba zacházet ani příliš daleko do historie, aby bylo zřetelně vidět, jak se výchova v rodině proměňuje. Z vyprávění babiček a dědečků neustále slyším, jak museli rodičům pomáhat. Pokud byli nejstarším potomkem v rodině, nahrazovali z velké části matku svým zbývajícím sourozencům, starali se o domácnost a pomáhaly rodičům při práci na poli nebo okolo hospodářství. Děti měly jen velmi málo času na své vlastní záliby nebo koníčky, rodiče pro ně byli velkou autoritou, které se nesmělo vzdorovat, a v případě selhání musely očekávat trest, často fyzický. Dnes se tento přístup ve výchově může někomu zdát zastaralý, tyranizující a potlačující svobodu a práva dítěte. Pravdou však je, že ještě před 50 lety všem připadal naprosto přirozený. Rodiny byly větší než dnes, většinou vlastnily statky se zvířaty a poli a v mnoha případech museli rodiče ještě stíhat chodit do práce. Proto bylo nutné, aby se všichni členové rodiny zapojili a podíleli se na chodu domácnosti.

Při pohledu na výchovu ještě více do historie je možné setkat se s ještě přísnějším a krutějším výchovným působením. Gray uvádí, že se před tisíci lety s dětmi zacházelo hůře než dnes s dobyt看em. Pokud dítě neuposlechlo, mohla ho čekat dokonce i smrt. Dva tisíce let stará římská pohřebiště odhalila těla stovek chlapců, kteří byli ubiti k smrti za pouhou neposlušnost.⁵⁴

Čáp, Mareš i Gray se shodují na tom, že se dříve výchova vyznačovala záporným emočním vztahem a silným řízením. Na výchovných metodách příliš nezáleželo, protože úspěchy člověka byly připisovány spíše genům, postavení celé rodiny, pili, příležitostem, náboženství a štěstí daného jedince. Hlavním cílem rodičů bylo vychovat poslušného, pokorného a přizpůsobivého občana za pomoci nadřazenosti, strachu a pocitu viny. Velmi používanými výchovnými prostředky byly tresty, kárání a kritika.

Proměny výchovy v průběhu 19. a 20. století u nás podrobněji zkoumal J. Langmeier a dospěl k následujícímu zjištění: V druhé polovině devatenáctého století, převažovala

⁵³ BRDLIČKA, B. *Vliv technologií na děti prudce roste* [online]. 2011-03-07 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetvychovnehoporadenstvispecialnipedagogikyaskolnipsychologie/skolnipsychologieavychovneporadenstvi/skolniprevence/33412.aspx>.

⁵⁴ GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe: zásady pozitivního rodičovství, vedoucí k výchově spolupracujících, sebevědomých a citlivých dětí*. Praha: Práh, 2000, s. 51. ISBN 80-7252-031-8.

moralizující výchova. Děti měly být poslušné a tak byly už od nejútlejšího věku vychovávány s přísnou kázní. V letech 1900-1920 došlo ke zmírnění patriarchální přísnosti. Byla vyžadována uvědomělá kázeň a ne slepá poslušnost. Postupně docházelo i k zamítání tělesných trestů. V období 1920-1950 byla zdůrazňována výchova dobrých návyků s pravidelným režimem dne, ale varovala před rozmazlováním dítěte. Výchova měla být věcná, vědecky střízlivá a zdůvodněná. Po roce 1950 se postupně začal klást důraz na význam emočních vztahů v rodině a láskyplnou mateřskou péči.⁵⁵

Mezi nejdůležitější klíčové momenty, které vedly k posilování emočního základu rodiny, patřily: zákaz dětské práce, povinná školní docházka a legální ochrana dětí před negativními vlivy, kde je nejvýznamnějším dokumentem Úmluva o právech dítěte.

Dnes už se tedy, díky rozvoji věd jako je pedagogika, psychologie či sociologie, dospělo k závěrům, že rodina ovlivňuje dítě i jeho budoucí život více, než bylo dříve zřejmé. Sociologie rodiny uvádí jako minimální zaopatření, na která má dítě od rodičů nárok: základní výživu, oblečení, ubytování, zdravotní péči a přístup ke vzdělání.⁵⁶ Ve skutečnosti by však rodina měla dítěti dávat mnohem více, a to hlavně zkušenosti do života, i když některé musí dítě získat samo. Přes všechny tyto i jiné poznatky, které už dnes jsou k dispozici, se však objevují nové problémy, které nastávají ve výchově dětí a jsou způsobeny právě současnou situací ve společnosti a změnami, které nastávají v současných rodinách. O tom ale už blíže následující kapitola.

2.4 Současné výchovné trendy

Při každé návštěvě mé základní nebo střední školy, slýchám od učitelů, jak jsou současné děti problémové. Líčí mi, že se jim stýská po naší generaci, protože chování dětí se stále zhoršuje. Jsou agresivní vůči sobě i vůči dospělým, nedokážou učitele vnímat jako autoritu, jsou vulgární, dělají si, co chtějí, neučí se a dalo by se pokračovat ještě dále. Učitel byl ještě v době, kdy jsem já navštěvovala základní školu, velikou autoritou a i rodiče ho za ni považovali. Co řekl učitel, byla pravda a dítě se tomu muselo přizpůsobit. Jak jsem mohla vidět například při mé praxi ve školní družině, dnes rodiče stojí pevně za svým dítětem a jsou často přesvědčeni o tom, že za jeho problémy může právě učitel.

Co je tedy vlastně pro dítě nejlepší? Touto i jinými otázkami se v současné době zabývá celá řada odborníků. Navíc, jak už bylo také popsáno v předchozích kapitolách, je

⁵⁵ ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007, s. 317. ISBN 978-80-7367-273-7.

⁵⁶ HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002, s. 73. ISBN 80-717-8635-7.

výchova ovlivňována spoustou různých faktorů a rodina v současnosti prochází nelehkým obdobím změn, které mají na výchovu velký vliv. Pravdou ale je, že ne všechny děti jsou takové a ne všichni rodiče mají problémy s výchovou svých dětí. V této kapitole se pokusím vybrat poznatky, které považuji za důležité.

Zásadní změnou, která ve výchově dětí nastala, byl přechod k liberalismu. Jak uvádí například Winterhoff, díky změnám, které ve společnosti začaly nastávat ke konci 20. století, začala být odsuzována i přísná výchova založená na slepé poslušnosti a strachu. Přešlo se tedy k názorům, kde je kladen důraz na individualitu jednotlivce a téměř neomezenou možnost seberealizace. Rodiče by tedy měli ustupovat a nevnučovat dětem své názory. Nechat děti vyvíjet se ve svobodného a samostatného jedince.⁵⁷ Postupně se však došlo ke zjištění, že ani tento přístup není správný. Upozorňuje na to hlavně Prekopová, která se zabývá problematikou dětí, které jsou označovány jako „malí tyrani“.

To jsou právě děti, kterým rodiče dali přílišnou volnost nebo jim jasně nestanovili hranice při výchově a děti posléze převzaly moc nad svými rodiči. Tyto panovačné děti mají často zvýšené ego, brání se přizpůsobení a požadavkům zvenčí, jsou neústupné, bezcitné, chtějí mít moc nad ostatními, neumějí prohrávat a jejich reakce na výzvy nebo neúspěchy jsou často podrážděné až agresivní. Hlavním problémem je to, že rodiče se až příliš přizpůsobují dítěti. Snaží se mu vynahrazovat lásku či dávat svobodu. Neuskuteční se však přizpůsobení dítěte rodičům. Prekopová upozorňuje, že současný technický komfort, přebujelá konzumní nabídka a malé rodiny, k tomuto vybízejí. Předurčující pro vznik panovačného dítěte může být i zvláštní postavení dítěte (jedináček, nejmladší dítě, prvorozené dítě, adoptované dítě, dítě, kterému chybí vzor otce nebo dítě postižené či nemocné). Pro práci s panovačnými dětmi Prekopová opět doporučuje terapii pevným obětím, protože dítě má strach, že pokud ztratí svoji moc, ztratí i lásku. Děti potřebují vnímat city a lásku rodičů a to už od prenatálního období. Dokonce uvádí, že dítě do šesti měsíců nemůže být rozmazleno, proto by měli rodiče uspokojovat všechny jeho potřeby, aby se cítilo milováno a v bezpečí. V dalších vývojových obdobích je ale nutné dávat dětem kromě lásky i jasné hranice. Například když dítě nechce jíst, měli by ho rodiče nechat o hladu a nenabízet mu jinou alternativu jídla. Dále je důležité, aby jasné ano a ne, vyznělo vždy stejně. Děti by měly mít také své povinnosti, aby se učily přijímat zodpovědnost a respektovat druhé lidi.⁵⁸

⁵⁷ WINTERHOFF, M. *Proč se z našich dětí stávají tyrani, aneb, Ztracené dětství*. Praha: Ikar, 2011, s. 45. ISBN 978-802-4915-647.

⁵⁸ PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-899.

Winterhoff vidí hlavní problém dnešní doby v tom, že rodiče začali na své děti pohlížet jako na sobě rovné dospělé. Mají mít vlastní názor, být sebevědomé, průbojné a samostatné, často na sebe dokonce přebírají zodpovědnost nebo problémy dospělých okolo sebe. Děti přitom na toto chování nejsou psychicky zralé a stávají se z nich potom vychovatelé svých vlastních rodičů. Na děti by se tedy podle něho, mělo začít znovu pohlížet jako na děti.⁵⁹

Na druhé straně i v dnešní době zastávají někteří rodiče „starší“ a přísné výchovné metody. Zmiňuje se o tom například Gray, který se netají tím, že je velkým odpůrcem tradičních rodičovských metod založených na zastrašování. Tvrdí, že jsou dnešní děti jiné. Jsou vnímavé, citlivé, otevřené, uvědomují si samy sebe a jsou také vzdělanější a poučenější. Proto poznají, co je nespravedlivé a tradiční metody na ně přestávají platit. Gray zdůrazňuje, že v minulosti děti nedokázaly odlišit co je správné a co špatné a proto pro ně byl strach z trestu nezbytný. Čím více vzdorovaly, tím větší trest je čekal a měl zlomit jejich vůli. Tím, že se změnila společnost, se ale změnily i děti a proto v současné době tresty a výprasky nezlomí jejich vůli, ale spíše je přinutí k rebelství.⁶⁰

Problematika tělesných trestů je v současné době velmi diskutovaným tématem. Na jedné straně stojí jejich úplní odpůrci a na druhé straně zastánci názoru, že přiměřený tělesný trest ještě nikomu neuškodil. K zastáncům tělesných trestů se řadí například Klimeš, který tvrdí, že fyzický trest je pro dítě lepší, než trest psychický. Rána na těle se totiž zahojí rychleji, nežli rána na duši. Obzvláště varuje před nebezpečím separace, vznikem frustrace či snižováním ega, což způsobují nevhodně zvolené psychické tresty. Nedoporučuje však dítě tělesně trestat více než jednou za měsíc a zdůrazňuje, že není důležité, jak hodně fyzický trest bolí. Důležité je samotné gesto, ze kterého dítě pozná, že udělalo něco špatně. Tělesné tresty také nedoporučuje u dětí mladších dvou let a také u adolescentů, vzhledem k jejich zjitřenému prožívání.⁶¹ Green zastává názor, že metoda pohlavkování není příliš účinná a naopak vede spíše k vyhocení situace. Jako jeden z klíčů k úspěšnému rodičovství uvádí takzvaný trest bez bolesti. Je to například: odmítavý tón hlasu, odepření pozornosti, aktivní ignorování,

⁵⁹ WINTERHOFF, M. *Proč se z našich dětí stávají tyrani, aneb, Ztracené dětství*. Praha: Ikar, 2011, s. 13. ISBN 978-802-4915-647.

⁶⁰ GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe: zásady pozitivního rodičovství, vedoucí k výchově spolupracujících, sebevědomých a citlivých dětí*. Praha: Práh, 2000, s. 25-57. ISBN 80-7252-031-8.

⁶¹ KLIMEŠ, J. *Jak (ne)trestat děti* [online]. 2008 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/tresty.pdf>.

vykázání, odebrání privilegií nebo pokuty, podporující pozitivní projevy chování. Pod pojmem pokuta se rozumí například odebrání nějakých věcí nebo kapesného.⁶²

Mezi odpůrce tělesných, ale i psychických trestů patří například Kopřiva, který výchovu staví na vzájemném respektu a tvrdí, že trest v dětech budí pocit, že mít moc je důležitější, než chovat se správně. Namísto trestu navrhuje, nechat na dítě dopadnout přirozené důsledky jeho nesprávného chování. Spočívá to například v tom, že rodiče nechají dítě, aby samo navrhlo, jak vyřešit situaci, vzniklou jeho nesprávným chováním. Pokud rodiče ve výchově používají tresty, dosáhnou pouze krátkodobého účinku. Důležité je, aby dítě pochopilo, že má dělat správné věci proto, že jsou správné. Nikoli proto, že se obává trestu, který v něm vzbuzuje negativní emoce. Rodiče mají potom jistotu, že se dítě zachová stejně správně i v jejich nepřítomnosti.⁶³ Podobný názor zastává i Prekopová. Tvrdí sice, že tresty jsou nutné, aby dítě vědělo, že jeho špatné chování má negativní dopad. Jelikož výchovu v rodině staví převážně na lásce, varuje však před tresty, které dítě od rodiče vnímá jako „nelásku“. Jako vhodný trest tedy vidí, když dítě vnímá negativní dopad svého jednání a spoluúčastní se na jeho napravení. Důležité tedy je, aby rodiče před dítětem mluvili o svých emocích, o tom, jak se díky jeho chování cítí.⁶⁴

Osobně se přikláním spíše k názoru, že tělesné tresty ve výchově opravdu nikam nevedou a v dítěti vytvářejí spíše vzdor. V minulosti to tak možná nebylo, ale v současnosti to mohou potvrdit i ze zkušeností lidí z mého okolí. Pravdou je, že v některých vyhocených situacích mezi dítětem a rodičem je asi velmi těžké se udržet a dítěti neustědřit výchovný pohravek, ale existují i mnohem efektivnější metody, jak dítěti ukázat co je správné a co není.

Jak už jsem zmiňovala, v současné době se výchově dětí věnuje velká pozornost, a proto vychází celá řada publikací, které radí jak správně vychovávat děti. Pořádají se různé kurzy pro rodiče a média jsou plná pořadů a článků na toto téma. Je tedy možné vidět rodiče, kteří se poctivě připravují na příchod potomka. Vyprávějí miminku pohádky, ještě když je v břiše u matky, navštěvují kurzy a čtou příručky o tom, co je nejlepší pro správný vývoj jejich dítěte. Neustále se všude řeší problémy typu: zda nosit dítě v šátku uvázané k tělu či nikoli, zda k němu v noci vstávat když pláče nebo ho nechat vybrečet apod. Všude se také zdůrazňuje citový vztah matky a dítěte a jejich vzájemná vazba, což je dnes už podporováno například i v porodnicích. Přesto však mnohdy přijde den, kdy si rodiče se svým dítětem

⁶² GREEN, Ch. *Od školky po pubertu: klíč k úspěšnému rodičovství*. Praha: Levné knihy, 2011, s. 42-46. ISBN 978-80-7309-873-5.

⁶³ KOPŘIVA, P. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006. ISBN 80-901-8737-4.

⁶⁴ PREKOPOVÁ, J. *Škola lásky v rodině: koncepce životního stylu podle PhDr. J. Prekopové. Rukověť ke kurzům*. [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.prekopova-nadacnifond.cz/dokumenty/skola-lasky-v-rodine-skripta.pdf>.

nevědí rady a nechápou jak je to možné, když se tak moc snažili, aby byla jejich výchova úspěšná. Zde je nutné podotknout, že dodržování určitých zásad a pravidel pro správnou výchovu nestačí. Rodiče se pak dítěti snaží dát něco, co sami vlastně nedokážou a navíc každé dítě je jiné a každý rodič je jiný. Proto je nutné jednat nejen podle příruček, ale také podle vlastního uvážení. Každý rodič by si také měl uvědomit, že v současné společnosti existuje celá řada faktorů, které mohou výchovu narušit a přitom to tak na první pohled nemusí vypadat.

Je tedy vidět, že není správný ani přístup zcela liberální ani přístup používající silové prostředky a že i přes snahu rodičů informovat se a vychovávat hodné děti, se to mnohdy díky vlivům společnosti nepodaří. Podle převážné většiny autorů, zabývajících se současnou výchovou dětí, by rodiče neměli v dětech vzbuzovat pocity strachu či méněcennosti, ale naopak by měli výchovu založit na vzájemné lásce, důvěře, porozumění a respektu. Děti by však měly mít stanoveny jasné hranice, kam až mohou zajít a co už je příliš, aby se z rodičů nestávaly pouze jejich loutky na hraní. Rodiče by si také i v takto složité době, měli dokázat udělat čas na rodinu a své děti.

Některým skeptikům se může zdát, že výchova dětí je něčím naprosto nezvladatelným a že současný vytížený rodič nemá šanci dítě správně vychovat. Vše se však děje pouze v důsledku celkové proměny světa, společnosti i lidí. A aby člověk vůbec v tomto světě mohl žít, je nutné na tyto změny reagovat právě v základní a první sociální skupině, která dítě na život připravuje. A to právě změnou výchovných metod a hodnot, ke kterým rodiče děti vedou. Havlík a Kořa sice uvádějí, že současný rodič má na své děti nejméně času z celé historie rodičovství, ale právě proto tomu musí výchovu přizpůsobit a zvolit takové výchovné prostředky a metody, aby to na jeho dítě nemělo nepříznivý vliv.⁶⁵

⁶⁵ HAVLÍK, R. a J. KOŘA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8635-7.

3 HODNOTOVÉ PREFERENCE

3.1 Hodnoty a hodnotové orientace

Pojem hodnota, je velmi často používaný v mnoha různých oborech a odvětvích, a proto je také velmi těžko definovatelný. Lze se s ním setkat například v matematice, fyzice, statistice nebo ekonomii, ale také v pedagogice, sociologii nebo psychologii. Budu se zde snažit vymezit to hlavní a nejdůležitější z této problematiky a nezacházet přitom až příliš hluboko do filozofie či jiných věd. Každý člověk uznává určité hodnoty, které jsou ovlivněny jeho životními zkušenostmi a společností ve které žije a mohou být materiální i nemateriální povahy. Hodnoty každého jedince ukazují, čeho si člověk váží a čeho chce dosáhnout nebo naopak, co je pro něho nepřijatelné. Becker uvádí, že základní hodnoty a hodnotové orientace si člověk vytváří už ve věku mezi 10-25 lety a ty jsou relativně odolné vůči změně.⁶⁶ Musil také upozorňuje na to, že všechny lidské činy jsou předurčené hodnotami jejich aktérů a že právě hodnoty, jsou regulační mechanismy lidského chování.⁶⁷

V pedagogickém slovníku je hodnota definována takto:

„V sociálně psychologickém pojetí je to subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj. Hodnoty (hodnotové orientace) jsou osvojovány v procesech socializace a enkulturace. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální), mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání.“⁶⁸

Mikšík definuje hodnoty jednodušeji, a sice jako „...základní přesvědčení daného jedince o tom, co je a co není v životě skutečně důležité.“⁶⁹

Přijímání pozitivních hodnot a odmítání negativních hodnot potom vytváří naši hodnotovou orientaci. To je určitý systém hodnot, který člověk přijal a který vyjadřuje jeho vztah ke světu i k sobě samému. Poněšický také uvádí, že díky hodnotové orientaci lze charakterizovat typickou morálku různých společenství.⁷⁰

Klasifikaci hodnotových orientací se věnuje celá řada autorů. Člověk ale většinou nevyznává pouze jeden typ hodnotové orientace. Naopak, je určitou směsicí několika typů.

⁶⁶ RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC. České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní? In: Rabušic, L. (Ed.): *České hodnoty 1991 - 1999. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 11. ISBN 80-210-2623-5.

⁶⁷ Tamtéž, s. 11.

⁶⁸ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 74. ISBN 978-80-7367-647-6.

⁶⁹ MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2007, s. 166. ISBN 978-802-4613-123.

⁷⁰ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě: filozofické otázky - psychologické odpovědi*. Praha: Triton, 2006, s. 70-71. ISBN 80-725-4861-1.

Lze uvést například typologii hodnotových orientací podle Spragera, který vytvořil následující typy:⁷¹

- typ teoretický, kde je základní hodnotou poznání – tento člověk je individualista a teoretik, který se zaměřuje na abstraktní poznávání předmětů a jevů
- typ ekonomický, kde je základní hodnotou užitečnost – člověk tohoto typu hledá ve všem užitkovou hodnotu a prospěch, efektivitu, prožitek a blahobyt
- typ estetický, kde je základní hodnotou krása – zde je důležité citové založení a vlastní obraz světa, který je často odtržený od skutečné reality
- typ sociální, kde je základní hodnotou láska – tento člověk je zaměřen na lidi, je empatický, rád pomáhá druhým, působí sympaticky a vyznačuje lásku
- typ politický, kde je základní hodnotou moc – tento typ člověka usiluje o moc a má touhu ovládat jiné lidi, potřebuje vládnout a dominovat
- typ náboženský, kde je hlavní hodnotou jednota – zde je důležitá lhostejnost k materiálním hodnotám, tento člověk vše podřizuje vyšším cílům a zajímá se o smysl života

Hodnoty a hodnotové orientace uznávané jednotlivci i společností však nejsou pořád stejné, ale proměňují se v závislosti na politických, ekonomických a sociálně-kulturních změnách ve společnosti. Například v antice stály nejvýše hodnoty mravní, ve středověku potom hodnoty jako je pokora či víra a v současnosti se mluví o obratu od hodnot lidské vzájemnosti k hodnotám, které jsou zaměřeny individualisticky.

3.2 Výchovné hodnoty

Kouteková uvádí, že rodina byla vždy, v průběhu vývoje společnosti, základem pro utváření a předávání hodnot.⁷² Pojem výchovné hodnoty je velice široký a každý si pod ním může představit hodnoty úplně odlišné. Existují hodnoty, které jsou provázeny generacemi už po staletí, ale v každém historickém období byly vždy některé hodnoty upřednostňovány a ostatní ustupovaly do pozadí. Některé úplně zanikaly, anebo vznikaly hodnoty nové, které se odvíjely od situace ve společnosti. Například vzdělanost ještě v generaci mých babiček nebyla

⁷¹ MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2007, s. 166. ISBN 978-802-4613-123.

⁷² KOUTEKOVÁ, M. *Výchova k hodnotám adolescentů v rodinném prostředí*. In: ŠIMONÍK, O. a H. HORKÁ. (Ed.): *Hodnoty a výchova: sborník referátů z vědecké konference, která se konala ve dnech 30-31. srpna 2007 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. Brno: MSD, 2007. s. 288-298. ISBN 978-80-86633-78-7.

vůbec důležitá, naopak dnes lze předpokládat, že je hodnotou, ke které jsou děti vedeny téměř ve všech rodinách. Vždy záleží na rodičích, jaké hodnoty jim v té dané době připadají nejdůležitější a ke kterým chtějí své děti vést. Spousta autorů tvrdí, že v současné společnosti jsou na ústupu hodnoty týkající se mezilidských vztahů, a naopak se do popředí dostávají hodnoty, zaměřené pouze pro dobro jednotlivce. Znamenalo by to tedy, že ze společnosti postupně vymizí například láska, úcta či slušnost a ty budou nahrazeny hodnotami, jako je úspěch, sebevědomí či průbojnost? Odpověď na tuto otázku se budu snažit nalézt pomocí výzkumného šetření, ve kterém jsem hodnoty rozdělila právě na hodnoty individualistické a hodnoty zaměřené na mezilidské vztahy. O tom více ve výzkumné části.

Eyre a Eyrová tvrdí, že: „...*respektovaná a univerzálně přijatelná hodnota prospívá jak člověku, který ji uznává, tak lidem, s nimiž v duchu této hodnoty jedná.*“ Právě v tomto smyslu popisují dvanáct vybraných výchovných hodnot, které jsou podle nich ve výchově dětí nejdůležitější. Rozdělují je na hodnoty bytí: poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost; a hodnoty dávání: oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a milosrdenost. Zároveň však upozorňují, že o těchto hodnotách mluví v širším významu a uvažují tedy i o dalších, které jsou s nimi spřízněné. Na stránkách své knihy, potom podrobně popisují, v kterém věku a jak je vhodné těmto hodnotám své děti učit.⁷³

Rabušic a Rabušicová zase výchovné hodnoty rozdělili na tradiční, moderní a pro-sociální. Díky výzkumu Euroepan Values Study, zjišťovali rozdíly mezi výchovnými hodnotami v letech 1991 a 1999. Jako hodnoty tradiční zvolili: náboženskou víru, poslušnost, slušnost, pracovitost a spořivost. Jako hodnoty moderní stanovili: představivost, odhodlání, nezávislost a odpovědnost. Jako hodnoty pro-sociální potom snášlivost a nesobeckost. Po vyhodnocení dat dospěli k závěru, že hodnoty preferované v českých rodinách jsou směsicí tradice, modernity a pro-sociální orientace. Dokonce zjistili, že mezi těmito sledovanými obdobími není téměř žádný rozdíl v uznávaných hodnotách. V obou případech byly jako nejvíce žádané hodnoty zvoleny: slušnost, pracovitost, samostatnost, odpovědnost a snášlivost.⁷⁴

Hodnoty ale lze rozdělovat i podle jiných kritérií a existuje také řada faktorů, které výchovu k hodnotám ovlivňují. Mezi nejdůležitější patří například hodnotová orientace rodiny, životní styl rodiny a způsob výchovy.

⁷³ EYRE, L. a R. EYRE. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2007, s. 12-14. ISBN 978-80-7367-275-1.

⁷⁴ RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC. České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní? In: Rabušic, L. (Ed.): *České hodnoty 1991 - 1999. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 127-147. ISBN 80-210-2623-5.

Brezinka zdůrazňuje, že k dosažení hodnotových výchovných cílů jsou zapotřebí tyto podmínky:⁷⁵

- harmonické soužití rodičů
- rodiče, kteří sami usilují o to, aby měli ty vlastnosti, ke kterým chtějí vychovávat svoje děti
- utváření pozitivní atmosféry v rodině
- vedení dětí k samostatnosti a k životnímu stylu zaměřenému na pomoc druhým a přebírání povinností
- ochrana před škodlivými a bezvýznamnými informacemi
- zájem rodičů o přátele dětí a jejich zájmovou činnost

Pokud chtějí rodiče své děti vést k určitým hodnotám, musí je nejprve sami vlastnit. Výchova k hodnotám nemůže být úspěšná, pokud nevychází z pevného hodnotového přesvědčení rodičů a uplatňování zvolených hodnot v každodenním životě. Děti musí totiž tyto hodnoty nejprve poznat, aby si je posléze mohly osvojit. Je třeba, aby rodiče měli přesnou hodnotovou orientaci a také schopnost přetvářet své postoje a přesvědčení do jednotlivých podmínek výchovy.⁷⁶ Jak však uvádí Bačkorová, lze toto v současných rodinách uskutečňovat čím dál tím hůře. Rodiny ve kterých chybí láska, vzájemná úcta, pomoc apod., nemohou potom své děti k takovýmto hodnotám vychovat. Možná právě proto, tyto hodnoty v současnosti ustupují do pozadí a jsou nahrazovány například hodnotami materiálními, protože mezi znaky současných rodin se často více objevuje pracovní vytížení a honba za úspěchem a penězi.⁷⁷

⁷⁵ KOUTEKOVÁ, M. Výchova k hodnotám adolescentov v rodinnom prostredí. In: ŠIMONÍK, O. a H. HORKÁ. (Edd.): *Hodnoty a výchova: sborník referátů z vědecké konference, která se konala ve dnech 30-31. srpna 2007 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. Brno: MSD, 2007. s. 289. ISBN 978-80-86633-78-7.

⁷⁶ Tamtéž, s. 289.

⁷⁷ BAČKOROVÁ, E. Rodina ako miesto odovzdávania hodnôt. In: ŠIMONÍK, O., H. HORKÁ, a S. STŘELEČEK. (Ed.): *Hodnoty a výchova: sborník referátů z vědecké konference, která se konala ve dnech 30.-31. srpna 2007 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. Brno: MSD, 2007. s. 125. ISBN 978-80-86633-78-7.

4 PROMĚNY VÝCHOVY A VÝCHOVNÝCH HODNOT V RODINĚ – KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

4.1 Charakteristika a cíl výzkumu

V praktické části této bakalářské práce byl zpracován kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření. Dotazníkové šetření bylo provedeno mezi mladší generací rodičů, která v současné době vychovává dítě (děti) a starší generací rodičů, která má již děti dospělé.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou rozdíly ve výchově a výchovných hodnotách mezi starší a mladší generací rodičů. Pozornost byla zaměřena na styl výchovy, volný čas rodičů a dětí a výchovné hodnoty. Především mě zajímalo, zda je skutečně pravdou, že současní rodiče vedou své děti převážně k hodnotám individualistickým a na rozdíl od starší generace rodičů upouští od hodnot mezilidských.

4.1.1 Výzkumný problém

V současné době je věnována velká pozornost výchově dětí a stejně tak se velmi často debatuje o tom, jaké hodnoty jsou dnes v rodinách uznávány a k jakým hodnotám vlastně rodiče vedou své děti. Zajímal mě však pohled i na starší generaci rodičů a na rozdíly, jaké mezi starší a mladší generací jsou. Výzkumným problémem je proto pohled na výchovu a hodnoty, které preferovali rodiče dříve a výchovu a hodnoty, kterým dávají přednost rodiče v současnosti. S tím také souvisí následující otázky, na které se budu snažit nalézt odpověď: Jaké jsou rozdíly ve výchově mezi starší a mladší generací rodičů? Jsou hodnoty mezilidské vzájemnosti v současnosti nahrazeny hodnotami zaměřenými pouze pro dobro jednotlivce? K jakým hodnotám rodiče vychovávali děti dříve a k jakým dnes?

4.2 Metodologie výzkumu

Při kvantitativním výzkumu se empirickými metodami zkoumají hypotézy o vztazích mezi jevy, které jsou označovány jako proměnné. Výsledky jsou nakonec zpracovány a interpretovány.⁷⁸ Explorativní metoda dotazování byla zvolena z toho důvodu, že se díky ní dá v poměrně malém časovém intervalu oslovit velké množství respondentů. Pro samotné

⁷⁸ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

respondenty je tato metoda srozumitelná, jednoduchá a není pro ně časově náročná. Dotazníkové šetření má i své nevýhody, ale pro účely tohoto výzkumu byl dotazník nejhodnějším nástrojem. Byly použity dvě formy dotazníků, a sice dotazník v písemné podobě a dotazník, který byl stejný, ale byl rozesílán e-mailem. Tyto dvě formy byly zvoleny z důvodu oslovení většího počtu respondentů z různých částí České republiky. Verze dotazníků pro obě generace byly stejné, pouze s tím rozdílem, že v dotazníku pro starší generaci, byly otázky pokládány v minulém čase. Bylo to z toho důvodu, že starší generace rodičů už děti nevychovává, má je již vychované.

Dotazník byl anonymní a obsahoval celkem 13 otázek. Použity byly převážně otázky uzavřené, které nabízely různé varianty odpovědí a respondenti zaškrtovaly jednu nejvíce vyhovující (pokud nebylo určeno jinak) a polouzavřené, ve kterých byla přidána položka „jiné“, díky níž měli respondenti možnost, vyjádřit vlastní názor. Dále byly použity otázky škálové a otázky dichotomické, u kterých respondenti vybírali možnost ANO/NE.

Začátek dotazníku obsahoval otázky, které zjišťovaly pohlaví, věkovou skupinu a počet vychovávaných dětí.

Následovaly 4 otázky zaměřené na čas, který tráví rodiče se svými dětmi. Poté zde byly 4 otázky zjišťující výchovné hodnoty. Dvě z těchto otázek byly vytvořeny pomocí škály. Byla zde použita škála pořadí, kde respondenti řadili výchovné hodnoty podle preference a Likertova škála, kde respondenti přisuzovali vybraným hodnotám míru důležitosti. Hodnoty byly rozděleny na individualistické a mezilidské. Ve všech knihách, které jsem k tématu hodnot nastudovala, bylo zmíněno, že člověk pomalu směřuje k hodnotám, které jsou prospěšné jen pro jeho vlastní dobro. Protože mě zajímalo, zda je to skutečně tak a zda k těmto hodnotám rodiče vedou i své děti, jsem rozdělila hodnoty právě na tyto dvě skupiny. Při výběru jednotlivých hodnot do těchto dvou skupin, jsem se inspirovala 12 hodnotami, které popisují Eyre a Eyrová.⁷⁹

Jako hodnoty individualistické byly zvoleny: vzdělanost, pracovitost, sebedůvěra, odvaha a samostatnost. Tyto hodnoty mi připadají v současné společnosti nejvíce důležité, z pohledu rozvoje jedince. Vzdělání má určitě daleko větší důležitost než dříve, protože bez vzdělání člověk v dnešní době jen těžko nalezne zaměstnání a bez zaměstnání nemůže zabezpečovat sebe ani svou rodinu. V současné společnosti je však ke vzdělání potřeba ještě i sebedůvěra, odvaha a samostatnost k tomu, aby se člověk mohl probíjet na ty nejlepší pozice, protože se neustále objevuje nová konkurence a zájemců o práci je mnoho.

⁷⁹ EYRE, L. a R. EYRE. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2007, s. 12-14. ISBN 978-80-7367-275-1.

Jako hodnoty zaměřené na mezilidské vztahy byly vybrány: poctivost, láska, úcta a respekt, spolehlivost a odpovědnost, protože si myslím, že to jsou hodnoty lidské vzájemnosti, které by v žádné společnosti neměly chybět, navzdory tomu jakým obdobím a změnami prochází. I když mohou být díky současné situaci ve společnosti zatlačeny do pozadí, doufám, že nikdy nevyumizí úplně a že v lidech zůstávají stále zakotveny.

V závěru dotazníku byly dvě otázky zjišťující výchovný styl. Poslední otázka byla utvořena formou tabulky, která obsahovala 18 výroků, na které respondenti odpovídali ANO nebo NE. Tato tabulka byla inspirována Dotazníkem stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let od autorů: Čáp, Čechová a Boschek.⁸⁰ Tento dotazník je však velmi náročný na porozumění i vyhodnocení a zjišťuje podrobný psychologický profil výchovy, což není hlavním cílem této práce. Pro účely tohoto výzkumu byl dotazník zjednodušen, zkrácen a přetvořen na snadno pochopitelnou tabulku, tudíž i vyhodnocování bylo upraveno a zjednodušeno. Tabulka obsahovala 9 otázek zjišťujících výchovné řízení a 9 otázek zjišťujících emoční vztah. Podle součtu odpovědí ANO a NE u každé skupiny otázek, bylo zjištěno řízení silné nebo slabé a emoční vztah kladný nebo záporný. Pokud převažovalo silné řízení a záporný emoční vztah, byl vyhodnocen styl autokratický, při silném řízení a kladném emočním vztahu styl demokratický, při slabém řízení a kladném emočním vztahu styl liberální a při slabém řízení a záporném emočním vztahu styl liberální s nezájmem o dítě.

Původní dotazník je však určen pro děti, aby ony samy hodnotily výchovu jejich rodičů. Proto zde mohlo docházet k tomu, že odpovědi na jednotlivé otázky odrážely subjektivní hodnocení toho, jak rodič vnímá svou výchovu. Odpovědi mohou tedy zobrazovat spíše to, jak by rodiče chtěli své děti vychovávat, než jak je ve skutečnosti vychovávají. Nicméně určitá náklonnost k jednomu z výchovných stylů je i přes možné zkreslení rozpoznatelná. (Ukázka dotazníku viz. příloha)

4.2.1 Charakteristika souboru respondentů

Výběr respondentů byl záměrný, doplněný metodou nabalování (metoda sněhové koule). Soubor respondentů tvořily dvě generace rodičů. Mladší generace rodičů zahrnovala věkové skupiny: 18-25 let, 26-35 let a 36-45 let. Starší generace rodičů měla pouze dvě věkové skupiny, a sice: 60-70 let a 71-80 let. Původně zde byla zahrnuta ještě skupina nad 80 let, ale bohužel se nepodařilo nalézt respondenty z této věkové kategorie, kteří by dotazník

⁸⁰ ČÁP, J., V. ČECHOVÁ a P. BOSCHEK. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, Praha: IPPP, 2000.

dokázali, nebo chtěli vyplnit. Obě generace rodičů byly rozděleny na věkové skupiny záměrně, aby mohly být zjištěny i případné rozdíly v rámci každé generace. Dotazník vyplňovali muži i ženy, protože i mezi pohlavími se předpokládaly určité rozdíly.

Pro výběr respondentů muselo být stanoveno několik kritérií, protože bylo zjištěno množství faktorů, které by mohly výzkum ovlivňovat. Pro určité respondenty by byl potom dotazník nevyplnitelný nebo by byla data zkreslena. Jako vhodní respondenti pro mladší generaci byli tedy stanoveni rodiče, kteří vychovávají dítě ve věku 3-18 let, žijí s ním ve společné domácnosti a chodí do zaměstnání. Tato kritéria byla zvolena z toho důvodu, aby mezi respondenty nebyly například matky na mateřské dovolené, rozvedení rodiče, kteří s dítětem nesdílí společnou domácnost nebo lidé bez zaměstnání, protože tyto faktory by ovlivňovaly převážně otázky, které se týkaly času, který rodiče tráví se svými dětmi. Právě z těchto důvodů byly vybrány i výše zmíněné věkové skupiny, protože je u nich největší předpoklad, že těmto kritériím odpovídají. Stejná kritéria platila i pro starší generaci rodičů, pouze s tím rozdílem, že byli respondenti v úvodu dotazníku požádáni, aby ho vyplnili podle toho, jaká byla situace u nich v rodině v době, kdy vychovávali dítě ve věku 3-18 let, žili s ním ve společné domácnosti a chodili do zaměstnání.

4.2.2 Předvýzkum

Před samotným výzkumem byl uskutečněn tzv. předvýzkum, aby mohly být zjištěny případné nedostatky v dotaznících. Pro předvýzkum bylo záměrně vybráno 10 lidí z mého okolí, kteří byli požádáni o vyplnění dotazníku. Jejich následné připomínky a komentáře napomohly k odhalení některých nepřesně formulovaných otázek, které byly opraveny a položeny srozumitelnější formou. Konkrétně se jednalo o otázky č. 9 a 15, u kterých respondenti přesně nepochopili, jak se mají vyjádřit. Po realizaci předvýzkumu byla také připsána poznámka, která oznamuje, že pokud mají rodiče více dětí v určeném věku, mají vybrat jedno z nich a dotazník vyplnit o něm. Zde totiž docházelo k rozporům, jelikož někteří rodiče vychovávají každé dítě jinak, a proto na některé otázky nedokázali odpovědět.

4.2.3 Realizace výzkumu

Výzkum probíhal v prosinci 2012 a lednu 2013. Papírové dotazníky byly rozdány převážně osobám v mém okolí, které dále doporučily další vhodné respondenty. Celkem bylo rozdáno 100 papírových dotazníků a zpět se jich vrátilo 74. Vyřazeno bylo 5 dotazníků,

celkem se tedy pracovalo s 69 dotazníky (mladší generace: 36, starší generace: 33). Rozesílání dotazníků přes e-mail zajišťoval můj děda. Dotazníky byly poslány 15 kontaktům s prosbou o další šíření. Celkem se jich vrátilo 49. Vyřazeno muselo být 10 dotazníků, celkem se pracovalo s 39 dotazníky (mladší generace: 18, starší generace: 21). Na dotazníky odpovídali respondenti z různých míst České republiky. Při realizaci výzkumu nebyly zaznamenány žádné větší problémy, pouze některé dotazníky musely být vyřazeny z důvodu špatného vyplnění. Několik dotazníků zaslaných přes e-mail přišlo nevyplněných.

Tabulka 2 Přehled o počtu dotazníků

Věkové skupiny	Muži	Ženy	Celkem
18-25 let	3	3	6
26-35 let	9	9	18
36-45 let	15	15	30
Celkem ml. gen.	27	27	54
60-70	19	16	35
71-80	8	11	19
Celkem st. gen.	27	27	54
Celkem dotazníků	54	54	108

4.3 Stanovení hypotéz

H1 Autokratický styl výchovy se vyskytuje častěji u starší generace rodičů než u mladší generace rodičů

Předpokládám, že u starší generace rodičů ve výchově převládalo silné výchovné řízení a záporný emoční vztah. Současná generace rodičů naopak preferuje kladný emoční vztah a čím dál tím více i slabé výchovné řízení.

H2 Mladší generace rodičů tráví se svými dětmi méně času, než trávila starší generace rodičů

Domnívám se, že současní rodiče tráví se svými dětmi velmi málo času a to hlavně z důvodu uspěchané doby, velkého pracovního vytížení, ale také z důvodu nárůstu moderních technologií.

H3 Hodnota vzdělání má ve výchově větší význam u mladší generace rodičů než u starší generace rodičů

V minulosti nebylo vzdělání dětí pokládáno za příliš důležité, protože se dalo uplatnit i bez něho. Existovalo jen velmi málo lidí s vysokoškolským vzděláním. Naopak v dnešní době, kdy je počet pracovních míst omezen a roste konkurenceschopnost, je vzdělání důležitým krokem k úspěšnému životu.

H4 Předpokládám, že výchovné hodnoty preferované starší generací jsou více zaměřené na mezilidské vztahy, než hodnoty preferované mladší generací

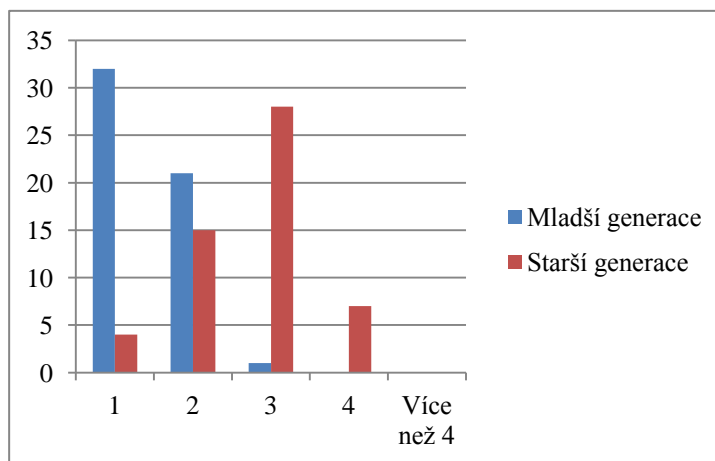
V poslední řadě je zde předpoklad, že starší generace rodičů vedla své děti převážně k hodnotám mezilidské vzájemnosti, naopak současná generace rodičů se snaží děti vést k hodnotám, které vedou k individuálnímu úspěchu jedince a na ostatní se příliš neohlíží.

4.4 Vyhodnocení výzkumu a interpretace dat

4.4.1 Vyhodnocení otázek

1. Počet vychovávaných dětí:

Graf č. 1: Počet vychovávaných dětí

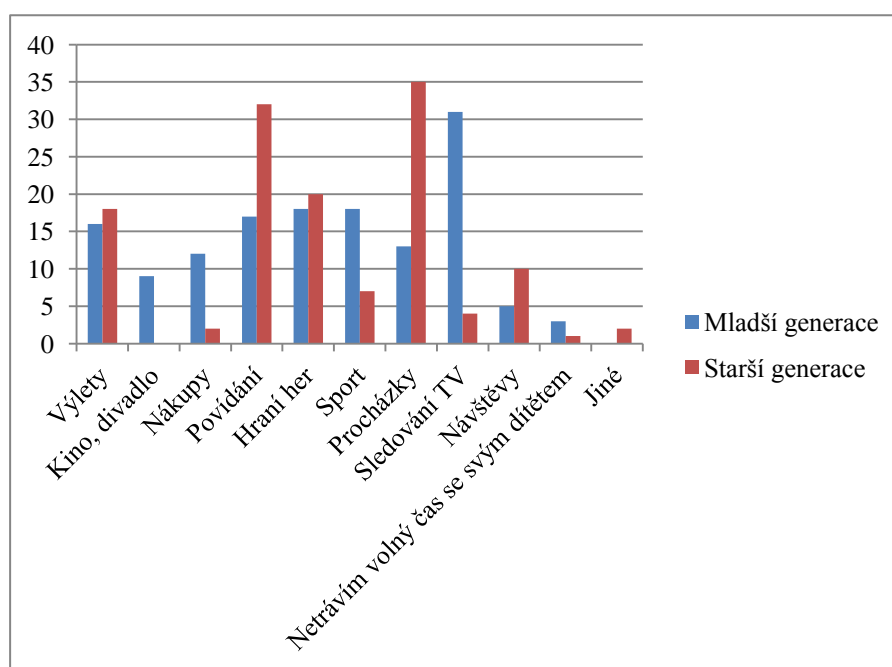
Tato otázka sice nebyla použita v žádné hypotéze, ale položena byla z toho důvodu, aby poukázala na další souvislosti v otázkách. Na první pohled je zde vidět, že mladší generace rodičů vychovává nejčastěji jedno dítě případně dvě děti. Tři děti jsou už výjimkou. Oproti tomu starší generace rodičů nejčastěji vychovávala právě tři děti, případně dvě děti nebo dokonce čtyři děti. Výjimkou pro ni bylo jedno dítě. Už toto poukazuje na rozdíly v určité hodnotové orientaci obou generací. Upozorňuje to na fakt, že současní rodiče plození dětí opravdu nepovažují za hlavní funkci rodiny. Raději se soustředí na kariéru a nemají čas

být doma s malými dětmi. Je však také pravděpodobné, že si méně dětí pořizují i vzhledem k současné ekonomické situaci. Pro rodiče je lepší pečovat o jedno nebo dvě děti, ale s tím, že ho opravdu dokážou zabezpečit a dopřát mu to nejlepší.

2. Možnosti trávení volného času s dětmi:

(U této otázky mohli respondenti zaškrtnout až 3 odpovědi)

Graf č. 2: Možnosti trávení volného času s dětmi

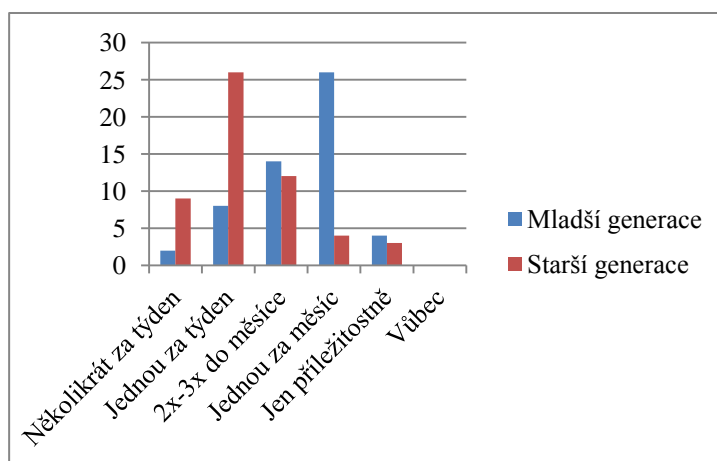

Zajímaly mě zde rozdíly v trávení volného času rodičů a dětí mezi starší a mladší generací rodičů, protože jsem předpokládala značné rozdíly. Z grafu je viditelné, že mladší generace rodičů se svými dětmi nejčastěji sleduje televizi, poté sportuje nebo hraje hry a také si povídají. Starší generace rodičů nejčastěji s dětmi chodila na procházku, povídali si a jezdili na výlety. Je možné pozorovat, jaký měly proměny společnosti za posledních zhruba 50 let, vliv na trávení volného času rodičů a dětí. Sledování televize starší generace nepovažovala za vhodně strávený čas se svými dětmi. Je také pravdou, že televize nebyly tak rozšířeným médiem. Mladší generace zase téměř nechodí se svými dětmi ven a také si daleko méně povídají. Rozdíl lze vidět také ve sportu, který starší generace příliš nepreferovala, dalo by se ale říci, že ho nahrazovala právě procházkami. Dva respondenti využili možnost dopsat vlastní aktivitu a doplnili jezdění na chalupu a četbu pohádek. Oba byli ze starší generace. Je však nutné dodat, že dříve neměli rodiče ani děti takové možnosti v trávení volného času, jako mají dnes.

V této otázce byly také zajímavé rozdíly mezi muži a ženami. U mladší generace otcové se svými dětmi sportují nebo hrají hry a jen velmi málo si povídají. Naopak matky potvrdily jejich vrozenou komunikativnost a s dětmi si povídají či jezdí na nákupy. U obou pohlaví však na prvním místě zvítězilo sledování TV. U starší generace dávali muži přednost opět hraní her nebo výletům a ženy preferovaly povídání si a procházky. Několik málo respondentů také odpovědělo, že netráví volný čas se svými dětmi. Těmito respondenty byli výhradně muži. To může poukazovat na jejich větší pracovní vytížení.

3. Podnikání společné činnosti s dítětem mimo domov:

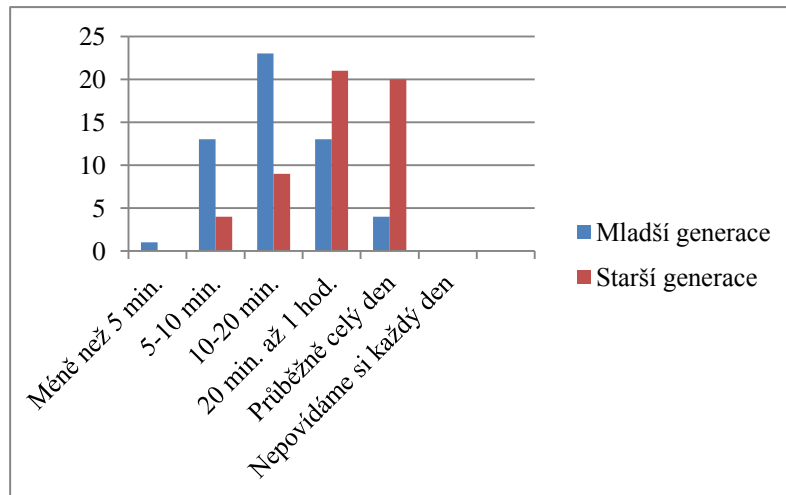
Graf č. 3: Podnikání společné činnosti s dítětem mimo domov

Tato otázka sloužila k vyhodnocování druhé hypotézy, stejně tak následující 2 otázky. Měla zjistit, jak často spolu rodiče a děti podnikají nějaké společné aktivity (kino, divadlo, výlety, návštěvy aj.). Podle tohoto grafu mladší generace rodičů podniká společnou činnost s dítětem nejčastěji jednou za měsíc. Starší generace rodičů podnikala se svými dětmi společnou činnost nejčastěji jednou za týden, tedy častěji.

4. Povídání si s dítětem během dne:

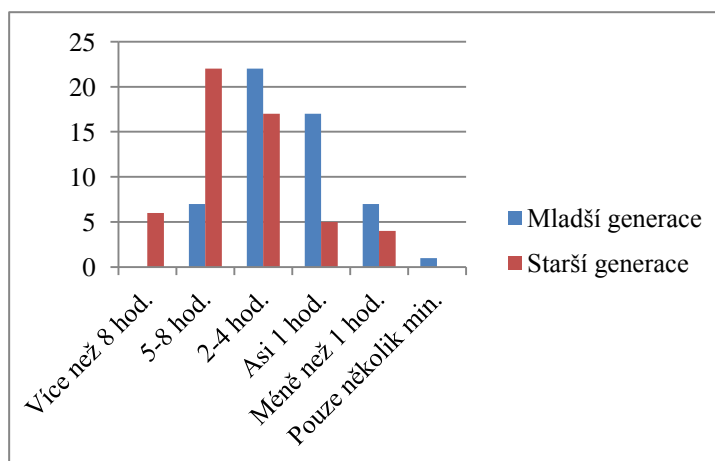
Graf č. 4: Povídání si s dítětem během dne

Zde mě zajímalo, jak často spolu rodiče a děti komunikují. Podle mého předpokladu se ukázalo, že starší generace komunikovala se svými dětmi daleko více. Nejčastější odpovědí bylo, že si s dětmi povídali průběžně celý den. U mladší generace tuto možnost zvolilo jen minimum respondentů. Naopak se zde velmi často objevovaly odpovědi 5-10 minut nebo 10-20 minut. Což mi připadá opravdu málo. I v této otázce se ukázalo, že ženy z obou generací s dětmi komunikují více než muži.

5. Čas strávený ve všední den ve společnosti dítěte:

Graf č. 5: Čas strávený ve všední den ve společnosti dítěte

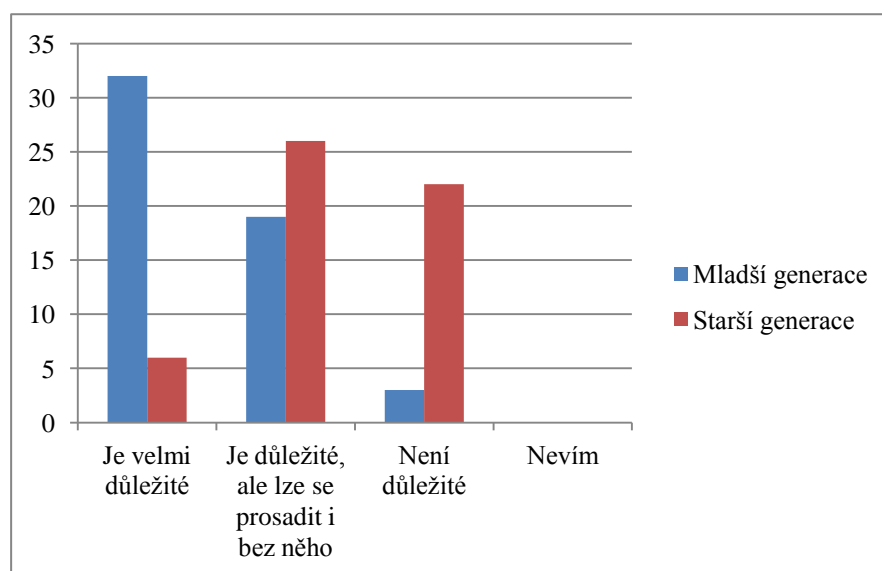

Tato otázka poukázala na fakt, že mladší generace rodičů s dětmi celkově tráví méně času, než trávila starší generace rodičů. Starší generace nejčastěji se svými dětmi trávila 5-8 hodin denně nebo 2-4 hodiny denně. Několik respondentů dokonce více než 8 hodin. Mladší generace potom nejčastěji 2-4 hodiny nebo kolem 1 hodiny. Dva respondenti dokonce pouze několik minut. Opět se zde ukázalo, že ženy tráví se svými dětmi více času než muži. U této otázky byly zajímavé také rozdíly mezi jednotlivými věkovými skupinami u mladší generace rodičů. Celkově nejméně času se svými dětmi tráví rodiče v generaci 36-45 let, což může být například z toho důvodu, že mají děti už velké, tudíž mají již jiné zájmy. Zajímavé je, že věková skupina 18-25 se svými dětmi tráví nejvíce času z mladší generace. To je dáno asi tím, že má naopak děti ještě malé.

Zjistila jsem také souvislost mezi trávením společného času rodičů a dětí a jejich vzájemnou komunikací. U mladší generace rodičů se ukázalo, že ti rodiče, kteří uváděli, že se svými dětmi tráví 5-8 hodin či 2-4 hodiny většinou v předchozí otázce uvedli, že s dítětem komunikují pouze 10-20 min. Znamená to tedy, že i přesto, že jsou spolu, tak si nepovídají. Zřejmě tedy společně sledují televizi nebo si každý dělá svou vlastní činnost. To poukazuje na určitou izolovanost rodinných příslušníků, kteří si zachovávají svůj osobní prostor nebo dávají přednost samotě. U starší generace se tento jev neprokával. Zde rodiče nejčastěji uváděli, že si s dětmi povídali průběžně celý den.

6. Názor na vzdělání:

Graf č. 6: Názor na vzdělání

Tato otázka sloužila k vyhodnocení hypotézy č. 3 a stejně tak otázka následující. Ukázalo se, že vzdělání je důležitější pro mladší generaci rodičů. Většina respondentů této generace označila vzdělání za velmi důležité pro úspěšný a spokojený život. U starší generace rodičů tuto odpověď zvolilo nejméně respondentů. Nejčastěji označovali vzdělání jako důležité, ale s tím, že uplatnit se dá i bez něho. Velký počet respondentů starší generace potom vzdělání označil za nedůležité.

Zajímavé jsou rozdíly mezi věkovými skupinami starší generace. Respondenti z věkové skupiny 71-80 let označovali vzdělání většinou za důležité. Respondenti z věkové skupiny 60-70 naopak označovali nejčastěji vzdělání za nedůležité. To mě překvapilo, protože mé očekávání bylo spíše opačné.

Došla jsem také k zajímavému zjištění u obou generací, a sice že rodiče, kteří vychovávají (vychovávali) pouze jedno dítě, považují (považovali) vzdělání za důležitější než rodiče, kteří vychovávají (vychovávali) více dětí. Nejspíše je to dáno tím, že rodiče, kteří mají pouze jedno dítě, usilují o to, aby mělo všeho dostatek a také se mělo co nejlépe. Chtějí tedy pro něho i co nejlepší a co nejvyšší vzdělání.

7. Preference výchovných hodnot:

V této otázce měli respondenti na výběr všech 10 hodnot, z nichž vybírali 5 nejdůležitějších a ty číslovali podle preference čísly 1-5. Po spočítání průměrů u jednotlivých hodnot byly sestaveny následující žebříčky. Pro zajímavost zde neuvádím pouze 5 nejpreferovanějších hodnot, ale celkové umístění všech hodnot.

Mladší generace:

1. Samostatnost
2. Vzdělanost
3. Sebedůvěra
4. Pracovitost
5. Spolehlivost
6. Láska
7. Poctivost
8. Odpovědnost
9. Odvaha
10. Respekt a úcta

Starší generace:

1. Poctivost
2. Láska
3. Pracovitost
4. Respekt a úcta
5. Spolehlivost
6. Odpovědnost
7. Samostatnost
8. Vzdělanost
9. Sebedůvěra
10. Odvaha

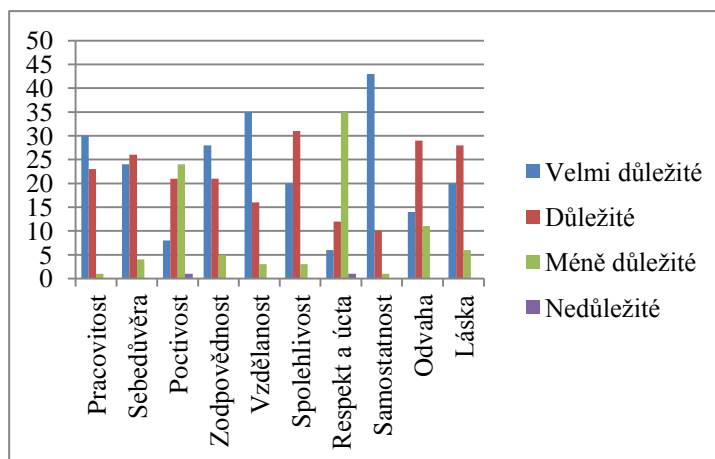
Zde je možné pozorovat, že pouze spolehlivost se umístila u obou generací na stejném místě. Poté ještě pracovitost a odvaha byly vnímány podobně. Jinak jsou hodnoty seřazeny naprosto odlišně. Mladší generace na první místa žebříčku skutečně řadila hodnoty individualistické, až jako pátou zařadila právě spolehlivost, jako hodnotu mezilidskou. Naopak starší generace rodičů na první místa řadila převážně hodnoty mezilidské vzájemnosti, s výjimkou pracovitosti, která je považována za hodnotu individualistickou. I když zrovna u této hodnoty může být její označení sporné, protože pro někoho pracovitost neznamená honbu za vlastním úspěchem a penězi, ale prostředek k zabezpečení rodiny a svých blízkých. Nedělá to pak tedy sám pro sebe. Zajímavé je například velmi odlišné zařazení poctivosti a respektu a úcty, které byly starší generací zařazovány v první pětici hodnot a naopak mladší generací až na samém konci žebříčku. Také i zde je vidět odlišný pohled na vzdělání.

Ukázalo se, že u mladší generace rodičů kladou větší důraz na hodnoty mezilidské ti, kteří mají více než 2 děti. Rodiče, kteří vychovávají pouze jedno či dvě děti (což je v dnešní době většina), jsou asi více ovlivněni tlakem společnosti, kariérou či úspěchem, což souvisí i s výše zmiňovaným vzděláním. Rodiče vychovávající více dětí kladou důraz spíše na vztahy mezi členy rodiny a tedy i mezi lidmi navzájem. Dále se ukázalo, že větší důraz na hodnoty mezilidské kladou rodiče z mladší generace, kteří s dětmi tráví více než 5 hodin denně. To opět ukazuje, že asi netráví tolik času v zaměstnání a preferují tedy i trochu odlišné hodnoty než rodiče, kteří práci žijí.

8. Míra důležitosti jednotlivých hodnot:

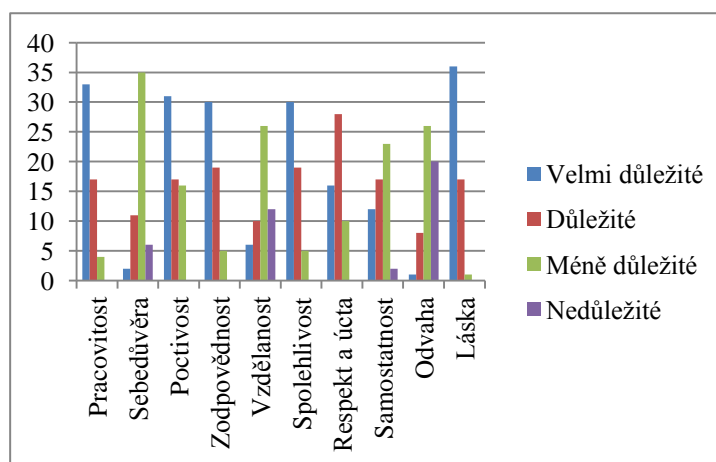
Pro lepší přehlednost je tato otázka zpracována do dvou grafů, zvlášť pro mladší generaci a zvlášť pro starší generaci.

Graf č. 7: Míra důležitosti jednotlivých hodnot – mladší generace

Z tohoto grafu je zřejmé, že u mladší generace opět zvítězily hodnoty: samostatnost, vzdělanost, pracovitost a sebedůvěra. Jako velmi důležitá hodnota zde však byla často uváděna i zodpovědnost. Odvaha, láska a spolehlivost byly nejčastěji označovány za důležité. Poctivost byla hodnocena jako méně důležitá a s naprostým přehledem byl za méně důležitou hodnotu označován respekt a úcta. I na tomto grafu se tedy opět ukázalo, že mladší generace více uznává hodnoty individualistické, ale díky tomu, že zde respondenti mohli označovat svůj postoj ke všem hodnotám, se ukázalo, že i některé hodnoty mezilidské jim nejsou lhostejné. Konkrétně jsou to: zodpovědnost, láska a spolehlivost. Zajímavé je, že ženy považovaly lásku za velmi důležitou či důležitou více než muži. Muži oproti ženám zase lépe hodnotili například odvahu.

Graf č. 8: Míra důležitosti jednotlivých hodnot – starší generace

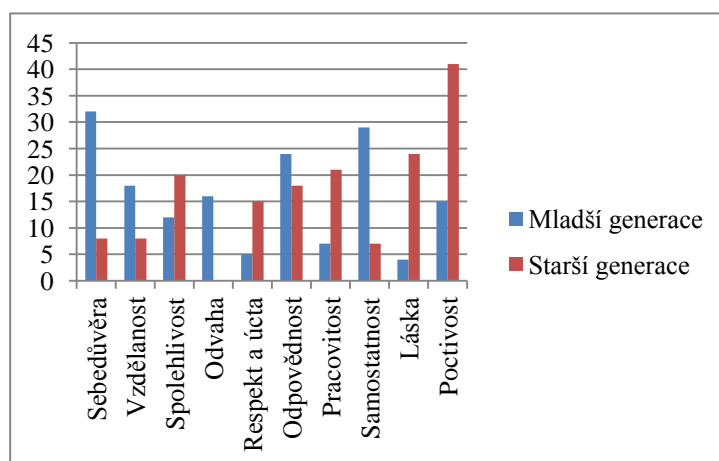

U starší generace se důležitost jednotlivých hodnot také velmi podobá předchozímu žebříčku. Nejlépe byly vyhodnoceny: láska, pracovitost, poctivost, zodpovědnost a spolehlivost. Je zajímavé, že například respekt a úcta byli hodnoceni převážně jako hodnota důležitá. Dostali se tedy až na pomyslné šesté místo. Za méně důležité byly považovány: sebedůvěra, vzdělanost, odvaha a samostatnost, tedy hodnoty individualistické. Tyto hodnoty byly také některými respondenty označovány za nedůležité, zvláště pak odvaha a vzdělanost. U mladší generace tuto míru důležitosti využilo naprosté minimum respondentů, což znamená, že všechny hodnoty považují za alespoň částečně důležité.

9. Hodnoty, které by dítě mělo mít:

(Respondenti zaškrtovali 3 nejpreferovanější)

Graf č. 9: Hodnoty, které by dítě mělo mít

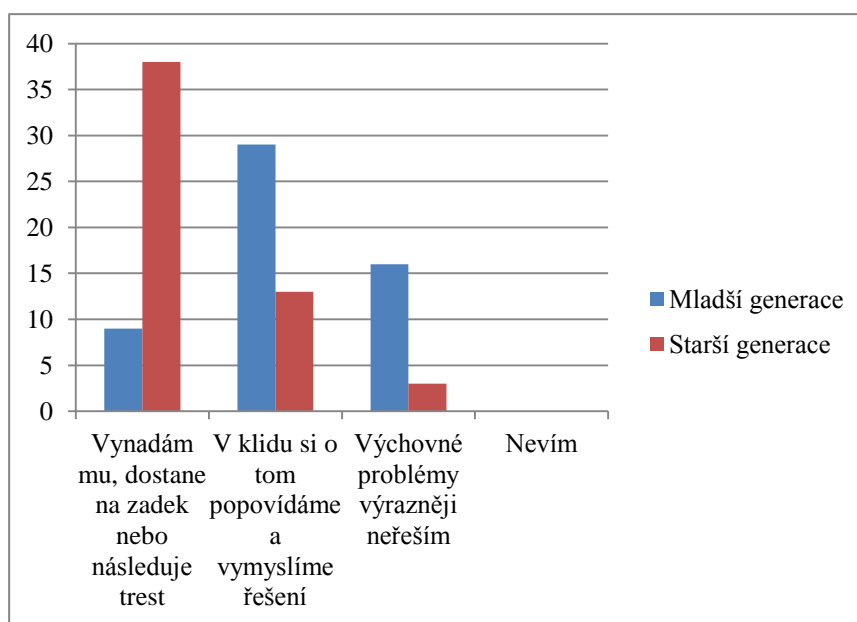
Zde je vidět, že si respondenti starší generace většinou stáli za svým názorem a odpovídaly podobně na všechny otázky, které se týkaly hodnot. Opět se nejlépe umístila poctivost, poté láska a pracovitost. Do popředí se dostala spolehlivost a odpovědnost opět předběhla respekt a úctu. Nejhůře dopadly sebedůvěra, vzdělanost a samostatnost a na úplném konci se ocitla odvaha, kterou ne zvolil ani jeden respondent. V popředí tedy opět zůstaly převážně hodnoty mezilidské.

U mladší generace se pořadí hodnot poněkud změnilo a některé hodnoty mezilidské se dostaly před hodnoty individualistické. Vznikl tedy takový mix hodnot mezilidských a individualistických, i když na prvních pozicích zůstaly hodnoty individualistické – sebedůvěra a po ní samostatnost. Zajímavé je následné umístění odpovědnosti, která představuje hodnotu mezilidskou a dostala se před vzdělanost a odvahu. Stejně tak poctivost,

kteřá v předchozích otázkách nebyla hodnocena jako příliš důležitá, se umístila před spolehlivostí a pracovitostí. Následoval respekt a úcta a nejhůře dopadla láska.

10. Řešení výchovných problémů:

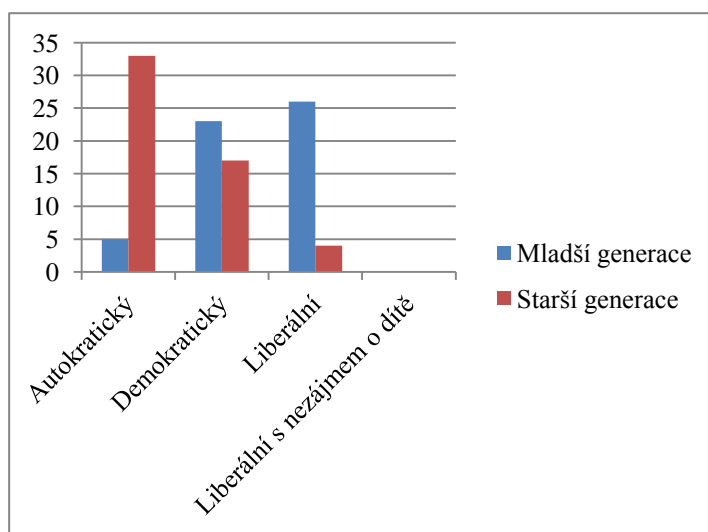
Graf č. 10: Řešení výchovných problémů

Z tohoto grafu je jasně zřetelné, že u starší generace rodičů převládají rysy autokratické výchovy, často také s použitím tělesných trestů. Naopak mladší generace nejvíce tíhne k výchově demokratické se vzájemnou diskuzí o problémech, což však může být odrazem jejich přání, nikoli skutečné výchovy. Je totiž známé, že demokratická výchova není jednoduchá a mnoho rodičů ji nedokáže. Důležitý je však viditelný rozdíl mezi mladší a starší generací v řešení výchovných problémů autokraticky či liberálně, protože liberální výchova je naprostým protikladem výchovy autokratické a vyznačuje se slabým výchovným řízením.

11. Výchovní styl:

Graf č. 11: Výchovní styl

Následující otázka byla vyhodnocována, jak už bylo zmiňováno výše, pomocí součtu odpovědí ANO a NE na jednotlivé výroky. Podle toho bylo vyhodnoceno výchovné řízení a emoční vztah a následně výchovný styl. Předpokládala jsem, že rodiče budou na výroky odpovídat spíše podle svých přání, než podle jejich skutečné výchovy, a proto mě překvapil velký počet respondentů, kteří přiznali autokratický i liberální výchovný styl. Autokratický styl tedy zvítězil u starší generace rodičů a liberální naopak u mladší generace rodičů. To je rozdíl oproti předchozí otázce na výchovné styly, kde u mladší generace zvítězil styl demokratický. Je zde ale vidět, že i někteří rodiče ze starší generace vychovávali děti liberálně a naopak i někteří současní rodiče používají výchovu autokratickou. Demokratický styl je častěji používán generací mladší, ale zde rozdíl není tak velký. Jednoznačné však je, že u starší generace převažoval záporný emoční vztah a silné výchovné řízení. U mladší generace naopak kladný emoční vztah a výchovné řízení slabé.

Zajímavé je, že styl liberální se u starší i mladší generace nejčastěji vyskytoval u rodičů, kteří vychovávají (vychovávali) pouze 1 dítě a také s ním tráví (trávili) více času než ostatní rodiče. To vypovídá o tom, že liberálněji vychovávají rodiče, kteří mají více času se dítěti věnovat. A opět zde hrají roli „jedináčci“. Jejich rodiče mají zřejmě pocit, že vzhledem k tomu, že je to jejich jediné dítě, mu musejí dát i dovolit téměř všechno. Matějček jedináčky popisuje jako vymodlené děti, jejichž rodiče se na ně upínají s velkou citovou vazbou, někdy až s příliš zvýšenou úzkostí a také je často přetěžují. Snaží se je zatížit většími nároky vzdělávacími, ale i citovými. Je to dáno také tím, že rodiny s jedním dítětem často žijí

v lepších materiálních i finančních podmínkách. Pokud mají rodiče více dětí, mohou je lépe srovnávat a rozdělovat mezi ně svá očekávání.⁸¹

Ženy mají častěji k dětem kladný emoční vztah než muži a muži naopak více používají silné výchovné řízení. Zajímavé jsou také rozdíly mezi věkovými skupinami respondentů u mladší generace. Jako nejvíce liberální, se ukázaly ženy ve věkové skupině 35-45 let a naopak muži v této věkové skupině tíhnou spíše ke stylu autokratickému. To by se dalo odůvodnit například tím, že ženy v této skupině už rezignovaly a raději za své děti všechno udělají, než aby je pořád okřikovaly a hádaly se s nimi. Muži si naopak u těchto, většinou dospívajících, dětí zachovávají svoji autoritu. Ostatní věkové skupiny mladší generace rodičů se snaží výchovu stavět na vzájemné diskuzi a respektu, což je nejspíše tím, že se o výchově více informovali a snaží se děti vychovávat podle různých příruček. Mají však také velmi často sklony spadat ke slabému výchovnému řízení. Hranice mezi slabým a silným řízením se tu totiž ukázala jako velmi tenká. Silné řízení mnohdy zvítězilo pouze o jednu odpověď.

K podobným výsledkům dospěla i Gillernová, která porovnávala výchovný styl rodičů mezi lety 1991 a 2002. Nezaznamenala rozdíly při porovnávání emočního vztahu. V roce 1991 už tedy rodiče, stejně jako dnes, preferovali vztah kladný. Zjistila však velký nárůst slabého výchovného řízení.⁸²

4.4.2 Porovnání výsledků s hypotézami

Hypotézy byly testovány pomocí Kontingenčních tabulek a Studentova dvouvýběrového t-testu. T-test byl počítán na základě aritmetických průměrů získaných z odpovědí.

Kontingenční tabulka:

$$\text{Testové kritérium } TK = \chi^2 = \sum \frac{(\text{pozorované} - \text{předpokládané četnosti})^2}{\text{předpokládané}}$$

$$\text{Kritická hodnota } KH = \chi_{1-\alpha}^2 [(r - 1) \cdot (s - 1)]$$

⁸¹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 74. ISBN 80-042-5236-2.

⁸² GILLERNOVÁ, I. Změny rodičovských stylů výchovy v české rodině. In: GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 130. ISBN 978-802-4727-981.

$$H_0: P(X \cap Y) = P(X)P(Y)$$

$$H_1: P(X \cap Y) \neq P(X)P(Y)$$

$$\alpha = 0,05$$

Studentům dvouvýběrový t-test

$$\text{Rozptyl } s^2 = \frac{1}{n-1} \cdot \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \quad \text{Testové Kritérium } TK = \frac{s_1^2}{s_2^2}$$

$$\text{Kritická hodnota } KH_h = F_{1-\frac{\alpha}{2}}(n_1 - 1; n_2 - 1) \quad KH_d = F_{\frac{\alpha}{2}}(n_1 - 1; n_2 - 1)$$

$$H_0: \delta_1 = \delta_2$$

$$H_1: \delta_1 \neq \delta_2$$

$$\text{Společný rozptyl } S^2 = \frac{(n_1-1) \cdot s_1^2 + (n_2-1) \cdot s_2^2}{n_1+n_2-2}$$

$$\text{Testové kritérium } TK = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{S \cdot \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}} \quad \text{nebo } TK = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{\sqrt{\frac{s_1^2 + s_2^2}{n_1 + n_2}}}$$

$$\text{Kritická hodnota } KH = t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n_1 + n_2 - 2) \quad \text{nebo } KH = \frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{\frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1}\right)^2}{n_1-1} + \frac{\left(\frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{n_2-1}}$$

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

$$\alpha = 0,05$$

1. Hypotéza

Autokratický styl výchovy se vyskytuje častěji u starší generace rodičů než u mladší generace rodičů.

H_0 : Ve výchově dětí není mezi starší a mladší generací rodičů statisticky významný rozdíl

H_1 : Ve výchově dětí je mezi starší a mladší generací rodičů statisticky významný rozdíl

Hypotéza byla testována pomocí otázek 10 a 13, kontingenční tabulkou.

Tabulka 5 Pozorované četnosti

Respondenti	Autokratický styl	Demokratický styl	Liberální styl	Celkem
Mladší generace	14	52	42	108
Starší generace	71	30	7	108
Celkem	85	82	49	216

Tabulka 6 Předpokládané četnosti

Respondenti	Autokratický styl	Demokratický styl	Liberální styl	Celkem
Mladší generace	$108 \cdot 85 / 216 = 42,5$	$108 \cdot 82 / 216 = 41$	$108 \cdot 49 / 216 = 24,5$	108
Starší generace	$108 \cdot 85 / 216 = 42,5$	$108 \cdot 82 / 216 = 41$	$108 \cdot 49 / 216 = 24,5$	108
Celkem	85	82	49	216

Tabulka 7 Testové kritérium

Respondenti	Autokratický styl	Demokratický styl	Liberální styl	Celkem
Mladší generace	$(14-42,5)^2 / 42,5 = 19,11$	$(52-41)^2 / 41 = 2,95$	$(42-24,5)^2 / 24,5 = 12,5$	34,56
Starší generace	$(71-42,5)^2 / 42,5 = 42,5$	$(30-41)^2 / 41 = 2,95$	$(7-24,5)^2 / 24,5 = 12,5$	57,95
Celkem	61,61	5,9	25	92,51

Testové kritérium: **92,51**

Kritická hodnota: 5,99

H_0 se zamítá. Mezi starší a mladší generací rodičů existuje rozdíl ve výchově. Starší generace vychovávala děti skutečně více autokraticky, což se vyznačuje záporným emočním vztahem a silným výchovným řízením. Mladší generace rodičů preferuje převážně kladný emoční vztah a slabé výchovné řízení, tedy styl liberální a hned poté kladný emoční vztah a řízení silné, tedy styl demokratický. Výchova autokratická se zde objevuje jen minimálně.

2. Hypotéza

Mladší generace rodičů tráví se svými dětmi méně času, než trávila starší generace rodičů.

H_0 : Mezi starší a mladší generací rodičů není statisticky významný rozdíl v trávení času se svými dětmi

H_1 : Mezi starší a mladší generací rodičů je statisticky významný rozdíl v trávení času se svými dětmi

Hypotéza byla testována pomocí otázek 5, 6 a 7, Studentovým dvouvýběrovým t-testem.

Mladší generace: $\bar{x}_1 = 11,20$ $s_1^2 = 45,44$ $s_1 = 6,74$ $n_1 = 54$

Starší generace: $\bar{x}_2 = 14,08$ $s_2^2 = 57,03$ $s_2 = 7,55$ $n_2 = 54$

$$TK = \frac{6,74^2}{7,55^2} = 0,79 \quad KH_h = F_{0,975}(53; 53) = 1,67 \quad KH_d = F_{0,025}(53; 53) = 0,6$$

$$TK = \frac{14,08 - 11,2}{7,2 \cdot \sqrt{\frac{1}{54} + \frac{1}{54}}} = 2,07 \quad KH = t_{0,975}(106) = 1,98$$

H_0 se zamítá, mladší generace rodičů tráví se svými dětmi méně času, než trávila starší generace rodičů.

3. Hypotéza

Hodnota vzdělání má ve výchově větší význam u mladší generace rodičů než u starší generace rodičů.

H_0 : Mezi starší a mladší generací rodičů není statisticky významný rozdíl v preferenci vzdělání jako výchovné hodnoty

H_1 : Mezi starší a mladší generací rodičů je statisticky významný rozdíl v preferenci vzdělání jako výchovné hodnoty

Hypotéza byla testována pomocí otázek 8, 9 a 11 s použitím kontingenčních tabulek i Studentova t-testu.

Otázka. č. 8:

Tabulka 8 Pozorované četnosti

Respondenti	Dítě by mělo mít co nejvyšší vzdělání	Vzdělání je důležité, ale lze se prosadit i bez něho	Vzdělání není důležité pro úspěšný život	Celkem
Mladší generace	32	19	3	54
Starší generace	6	26	22	54
Celkem	38	45	25	108

Tabulka 9 Očekávané četnosti

Respondenti	Dítě by mělo mít co nejvyšší vzdělání	Vzdělání je důležité, ale lze se prosadit i bez něho	Vzdělání není důležité pro úspěšný život	Celkem
Mladší generace	$38 \cdot 54 / 108 = 19$	$45 \cdot 54 / 108 = 22,5$	$25 \cdot 54 / 108 = 12,5$	54
Starší generace	$38 \cdot 54 / 108 = 19$	$45 \cdot 54 / 108 = 22,5$	$25 \cdot 54 / 108 = 12,5$	54
Celkem	38	45	25	108

Tabulka 10 Testové kritérium

Respondenti	Dítě by mělo mít co nejvyšší vzdělání	Vzdělání je důležité, ale lze se prosadit i bez něho	Vzdělání není důležité pro úspěšný život	Celkem
Mladší generace	$(32-19)^2/19 = 8,89$	$(19-22,5)^2/22,5 = 0,54$	$(3-12,5)^2/12,5 = 7,22$	16,65
Starší generace	$(6-19)^2/19 = 8,89$	$(26-22,5)^2/22,5 = 0,54$	$(22-12,5)^2/12,5 = 7,22$	16,65
Celkem	17,78	1,08	14,44	33,3

Testové kritérium: **33,3**

Kritická hodnota: 5,99

Otázka č. 9:

Mladší generace: $\bar{x}_1 = 3,55$ $s_1^2 = 3,24$ $s_1 = 1,8$ $n_1 = 49$

Starší generace: $\bar{x}_2 = 4,95$ $s_2^2 = 2,25$ $s_2 = 1,5$ $n_2 = 44$

$$TK = \frac{1,8^2}{1,5^2} = 1,44$$

$$KH_h = F_{0,975}(48; 43) = 1,875$$

$$TK = \frac{4,95 - 3,55}{1,6 \cdot \sqrt{\frac{1}{49} + \frac{1}{44}}} = 4,24$$

$$KH = t_{0,975}(91) = 1,98$$

Otázka č. 11:

Tabulka 11 Pozorované četnosti

Respondenti	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité	Celkem
Mladší generace	35	16	3	0	54
Starší generace	6	10	26	12	54
Celkem	41	26	29	12	108

Tabulka 12 Očekávané četnosti

Respondenti	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité	Celkem
Mladší generace	$54 \cdot 41 / 108 = 20,5$	$54 \cdot 26 / 108 = 13$	$54 \cdot 29 / 108 = 14,5$	$54 \cdot 12 / 108 = 6$	54
Starší generace	$54 \cdot 41 / 108 = 20,5$	$54 \cdot 26 / 108 = 13$	$54 \cdot 29 / 108 = 14,5$	$54 \cdot 12 / 108 = 6$	54
Celkem	41	26	29	12	108

Tabulka 13 Testové kritérium

Respondenti	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité	Celkem
Mladší generace	$(35-20,5)^2/20,5 =$ 10,26	$(16-13)^2/13 =$ 0,69	$(3-14,5)^2/14,5 =$ 9,12	$(0-6)^2/6 = 6$	26,07
Starší generace	$(6-20,5)^2/20,5 =$ 10,26	$(10-13)^2/13 =$ 0,69	$(26-14,5)^2/14,5 =$ = 9,12	$(12-6)^2/6 = 6$	26,07
Celkem	20,52	1,38	18,24	12	52,14

Testové kritérium: **52,14**

Kritická hodnota: 7,81

H_0 se zamítá, protože u všech třech otázek vyšlo $TK > KH$. Přijímá se tedy H_1 . Mladší generace rodičů považuje vzdělání za důležitější než starší generace rodičů.

4. Hypotéza

Předpokládám, že výchovné hodnoty preferované starší generací jsou více zaměřené na mezilidské vztahy, než hodnoty preferované mladší generací.

Hypotéza byla testována pomocí otázek 9, 11 a 12 za použití Studentova t-testu a kontingenční tabulky. Tato hypotéza musela být testována zvlášť pro hodnoty mezilidské a zvlášť pro hodnoty individualistické, pouze otázka č. 12 mohla být testována pro oba druhy hodnot.

H_0 : Mezi starší a mladší generací rodičů není statisticky významný rozdíl v preferenci mezilidských hodnot a individualistických hodnot.

H_1 : Mezi starší a mladší generací rodičů je statisticky významný rozdíl v preferenci mezilidských hodnot a individualistických hodnot.

Otázka č. 12:

Tabulka 14 Pozorované četnosti

Respondenti	Hodnoty mezilidské	Hodnoty individualistické	Celkem
Mladší generace	60	102	162
Starší generace	118	44	162
Celkem	178	146	324

Tabulka 15 Očekávané četnosti

Respondenti	Hodnoty mezilidské	Hodnoty individualistické	Celkem
Mladší generace	$162 \cdot 178 / 324 =$ 89	$162 \cdot 146 / 324 =$ 73	162
Starší generace	$162 \cdot 178 / 324 =$ 89	$162 \cdot 146 / 324 =$ 73	162
Celkem	178	146	324

Tabulka 16 Testové kritérium

Respondenti	Hodnoty mezilidské	Hodnoty individualistické	Celkem
Mladší generace	$(60-89)^2/89 =$ 9,45	$(102-73)^2/73 =$ 11,52	20,97
Starší generace	$(118-89)^2/89 =$ 9,45	$(44-73)^2/73 =$ 11,52	20,97
Celkem	18,9	23,04	41,94

Testové kritérium: **41,94**

Kritická hodnota: 3,84

Testování hypotézy pro mezilidské hodnoty:

H_0 : Mezi starší a mladší generací rodičů není statisticky významný rozdíl v preferenci mezilidských hodnot

H_1 : Mezi starší a mladší generací rodičů je statisticky významný rozdíl v preferenci mezilidských hodnot

Otázka č. 9:

Starší generace: $\bar{x}_1 = 17,7$ $s_1^2 = 45,1$ $s_1 = 6,71$ $n_1 = 44$

Mladší generace: $\bar{x}_2 = 23,97$ $s_2^2 = 68,6$ $s_2 = 8,28$ $n_2 = 49$

$$TK = \frac{6,71^2}{8,28^2} = 0,66 \quad KH_h = F_{0,975}(43; 48) = 1,88 \quad KH_d = F_{0,025}(43; 48) = 0,53$$

$$TK = \frac{23,97 - 17,7}{7,58 \cdot \sqrt{\frac{1}{44} + \frac{1}{49}}} = \mathbf{3,98} \quad KH = t_{0,975}(91) = 1,98$$

Otázka č. 11:

Mladší generace: $\bar{x}_1 = 15,09$ $s_1^2 = 109,88$ $s_1 = 10,48$ $n_1 = 54$

Starší generace: $\bar{x}_2 = 16,87$ $s_2^2 = 122,82$ $s_2 = 11,08$ $n_2 = 54$

$$TK = \frac{10,48^2}{11,08^2} = 0,89 \quad KH_h = F_{0,975}(53; 53) = 1,68 \quad KH_d = F_{0,025}(53; 53) = 0,6$$

$$TK = \frac{16,87 - 15,09}{10,78 \cdot \sqrt{\frac{1}{54} + \frac{1}{54}}} = \mathbf{0,86} \quad KH = t_{0,975}(106) = 1,98$$

U dvou ze tří otázek vyšlo $TK > KH$, celkově se tedy H_0 zamítá. V preferenci mezilidských hodnot jsou mezi starší a mladší generací rozdíly. Konkrétně je více preferuje starší generace rodičů. U otázky č. 11. se mohli respondenti vyjádřit ke všem hodnotám a ukázalo se, že v tomto případě mladší generaci nejsou lhostejné ani některé hodnoty mezilidské.

Testování hypotézy pro individualistické hodnoty:

H_0 : Mezi starší a mladší generací rodičů není statisticky významný rozdíl v preferenci individualistických hodnot

H_1 : Mezi starší a mladší generací rodičů je statisticky významný rozdíl v preferenci individualistických hodnot

Otázka č. 9:

Mladší generace: $\bar{x}_1 = 19,71$ $s_1^2 = 57,7$ $s_1 = 7,6$ $n_1 = 49$

Starší generace: $\bar{x}_2 = 24,53$ $s_2^2 = 66,85$ $s_2 = 8,18$ $n_2 = 44$

$$TK = \frac{7,6^2}{8,18^2} = 0,86 \quad KH_h = F_{0,975}(48; 43) = 1,88 \quad KH_d = F_{0,025}(48; 43) = 0,53$$

$$TK = \frac{24,53 - 19,71}{7,88 \cdot \sqrt{\frac{1}{49} + \frac{1}{44}}} = 2,95 \quad KH = t_{0,975} 91 = 1,98$$

Otázka č. 11:

Starší generace: $\bar{x}_1 = 12,46$ $s_1^2 = 90,73$ $s_1 = 9,53$ $n_1 = 54$

Mladší generace: $\bar{x}_2 = 17,33$ $s_2^2 = 126,19$ $s_2 = 11,23$ $n_2 = 54$

$$TK = \frac{9,53^2}{11,23^2} = 0,72 \quad KH_h = F_{0,975}(53; 53) = 1,68 \quad KH_d = F_{0,025}(53; 53) = 0,6$$

$$TK = \frac{17,33 - 12,46}{10,41 \cdot \sqrt{\frac{1}{54} + \frac{1}{54}}} = 2,43 \quad KH = t_{0,975}(106) = 1,98$$

H_0 se zamítá. U všech třech otázek vyšlo $TK > KH$. V preferenci individualistických hodnot jsou rozdíly mezi starší a mladší generací rodičů. Mladší generace rodičů je preferuje více než starší generace rodičů. Tentokrát nebyla ani v otázce č. 11, u starší generace, zaznamenána preference některých hodnot individualistických.

4.4.3 Závěr výzkumu a diskuze

Jelikož se všechny čtyři hypotézy potvrdily, lze výzkum považovat za úspěšný. Celkové zpracování výzkumu pro mě bylo velkou zkušeností a přineslo mi spoustu nových poznatků. Rovněž mi pomohlo blíže odhalit názory jiných lidí, i když jejich počet mohl být větší, aby byly výsledky výzkumu ještě přesnější. Zajímavé by také bylo, doplnit tento kvantitativní výzkum ještě výzkumem kvalitativním, například formou rozhovorů. Odhalily by se díky tomu další zajímavé souvislosti a získané výsledky by byly ještě přesnější.

Každá hypotéza byla testována minimálně dvěma otázkami, které byly většinou ověřovány každá zvlášť, pomocí kontingenčních tabulek nebo Studentova t-testu. Vyhodnocení bylo tedy obtížnější, ale o to více ho považuji za přesné. Je však nutné podotknout, že mezi respondenty mladší generace byli převážně lidé s minimálně středoškolským vzděláním, což mohlo ovlivňovat odpovědi na některé otázky. Kdyby odpovídali převážně respondenti s nižším než středoškolským vzděláním, rozdíly mezi starší a mladší generací by nemusely být tak jednoznačné. Dá se totiž předpokládat, že tito respondenti by nebyli příliš ovlivněni hodnotami, jako je kariéra, osobnostní růst, úspěch apod., ale tíhli by více k tradičním rodinným a mezilidským hodnotám. Konečný výsledek by však s největší pravděpodobností vyzněl stejně.

První hypotéza zněla: **Autokratický styl výchovy se vyskytuje častěji u starší generace rodičů než u mladší generace rodičů.** Byla tedy zaměřena na výchovu v rodině a předpokládala, že starší generace rodičů vychovávala děti více autokratickým stylem. To se skutečně potvrdilo. U starší generace rodičů nejvíce převažovalo silné výchovné řízení a záporný emoční vztah. Naopak u mladší generace rodičů byl nejčastěji vyhodnocen kladný emoční vztah a výchovné řízení bylo velmi často na hranici silného a slabého. To poukazuje i na značný vliv západní kultury a otevření se naší společnosti po roce 1989. Překvapilo mě však, že se liberální styl objevil i u několika respondentů starší generace a to u mužů i žen a styl autokratický zase u několika respondentů mladší generace. Neočekávala jsem, že v současné době ještě někdo staví výchovu na záporném emočním vztahu s dětmi.

Respondenti starší generace nejčastěji uváděli, že své dítě chválili jen výjimečně, často jim připadalo, že je nevděčné, dítě se jim nesvěřovalo a také s ním příliš nemluvili o jeho přáních a potřebách. Dále požadovali, aby se dítě chovalo podle jejich představ, jednali s ním jako autorita, používali mnoho příkazů a zákazů a často měli pocit, že je dítě zklamalo. Respondenti mladší generace nejčastěji uváděli, že s dítětem mluví o jeho přáních a

potřebách, dítě se jim svěřuje, často se mu podaří rodiče uprosit a vyhnout se tak povinnosti nebo že dítě může jíst, spát a dělat úkoly když se na to cítí. Obě generace rodičů potom často zmiňovaly, že kontrolují, zda si dítě splnilo úkol a mají radost, když s ním mohou podnikat společnou činnost. Tyto odpovědi byly stěžejními, díky kterým se projevil daný styl výchovy.

Je tedy vidět, že současným rodičům více záleží na tom, jak se jejich děti cítí a berou v potaz jejich názory, přání i postoje. I samotné děti se jim více svěřují a mají s nimi hezký láskyplný vztah. Často však rodiče spadají až k přílišné liberalitě, kdy za dítě téměř vše udělají a nestanovují mu téměř žádné hranice. U starší generace byl rodič uznáván jako autorita, která má vždy pravdu a neohlíží se na názory dětí. Děti si tedy nedovolily nic namítat, poslouchaly na slovo, plnily si své povinnosti, ale zase neměly k rodičům tak silný emoční vztah a nesvěřovaly se jim se svými problémy.

U obou generací byl také v docela velkém počtu vyhodnocen styl demokratický. Přiřazení respondentů k tomuto stylu však může být sporné, protože právě zde se nejspíš projevil spíše subjektivní odraz přání respondentů než jejich skutečná výchova. Dá se tedy předpokládat, že někteří z těchto respondentů by se měli spíše řadit ke stylu liberálnímu. Styl liberální s nezájmem o dítě nakonec ve vyhodnocení nebyl vůbec zmíněn, jelikož ho naštěstí nepreferoval ani jeden respondent. Pro přesnější výsledky výzkumu by bylo lepší výchovu zjišťovat pomocí modelu devíti polí, kde by se projevíly i různé styly výchovy, které se nacházejí mezi zvolenými hlavními styly. Jak už jsem ale zmiňovala, nebylo hlavním cílem této práce vytvořit přesný psychologický model výchovy jednotlivých respondentů. Stěžejní bylo oddělit výchovu autokratickou a porovnat ji u starší a mladší generace, což se zde povedlo.

Druhá hypotéza zněla: **Mladší generace rodičů tráví se svými dětmi méně času, než trávila starší generace rodičů.** Tato hypotéza zjišťovala, zda starší generace rodičů trávila se svými dětmi více času, než tráví mladší generace rodičů. I tato hypotéza se potvrdila. Byla ověřována pomocí otázek, které se týkaly komunikace s dětmi, celkového času, který rodiče s dětmi během dne tráví a také volného času rodičů a dětí. Z vyhodnocení všech těchto otázek vyšlo najevo, že během ne zase tak dlouhé doby došlo k velkým změnám, které přirozeně vyplývají z celkových změn ve společnosti.

Na vině je především zaměstnanost rodičů, nedostatek volného času, ale proměnily se také zájmy dětí, které mají dnes mnohem více možností jak naložit se svým volným časem. Proto je nutné vzít v potaz, že nejen rodiče jsou velmi časově vytíženi, ale i děti netráví doma příliš mnoho času. Jsou většinou venku s kamarády nebo pobývají ve svém pokoji, kde sledují

televizi nebo sedí u počítače. Rozpravy s rodiči je spíše nudí. To je rozdíl oproti starší generaci, kde bylo vzájemné sdělování zážitků z celého dne okamžikem, který rodinu spojoval pokaždé, když se všichni sešli doma. Přesto, že v současnosti panuje mezi rodiči a dětmi většinou kladný emoční vztah se vzájemným porozuměním a diskuzí o problémech, je paradoxem, že vzájemné komunikaci věnují daleko méně času než generace starší.

Třetí hypotéza se týkala vzdělání, jako výchovné hodnoty a zněla: **Hodnota vzdělání má ve výchově větší význam u mladší generace rodičů než u starší generace rodičů.** Zde jsem předpokládala, že vzdělání bude za důležitější považovat mladší generace rodičů, což se potvrdilo. Všichni respondenti starší generace vychovávali děti v době, kdy byla společnost zaměřena spíše na „dělnickou“ třídu, spíše tedy na práci manuální, ke které nebyla potřeba maturita a už vůbec ne vysoká škola. Kdo měl v té době střední školu s maturitou, byl považován za „někoho“. Přesto ho však rodiče většinou vedli například k řemeslu. Vzdělání a s tím spojené vyšší postavení nebylo zkrátka normou. Naopak z vyprávění mého dědy vím, že když byl on malý, což bylo ještě před nástupem komunismu, bylo na vzdělání pohlíženo s větší důležitostí. Rodiče se snažili, aby jejich děti byli vystudované alespoň tak, jak to v té době a na jejich poměry bylo možné. A byli pyšní, pokud se jejich syn stal například doktorem. Panovaly však také vztahy rovnosti, kdo byl vzdělaný, nepovyšoval se na nevzdělané a vážil si jejich práce stejně jako své.

Po pádu komunismu se lidem otevřely nové příležitosti, tudíž začali mít větší ambice. Proto i vzdělání nabylo na důležitosti. Dalo by se říci, že se postupně dostalo až na pomyslný vrchol, protože dnes začíná mít společnost problémy právě s tím, že vzdělaných lidí je mnoho, vzájemně si konkurují, pracovních míst pro vzdělané lidi je málo a tak často i vzdělaný člověk musí nakonec zastávat pozici, na kterou by býval tak vysoké vzdělání nepotřeboval. Naopak pracovní místa, která vyžadují zručné a šikovné učně, začínají pociťovat nedostatek dobře vyučených studentů. Současný vzdělaný člověk tedy nemůže spoléhat pouze na svůj titul, ale musí se dále sebevzdělávat, být průbojný, zdravě sebevědomý, cílevědomý, samostatný, zkrátka se musí prosadit mezi jeho stejně vzdělanými konkurenty, kterých je celá řada. Právě díky těmto individualistickým hodnotám, které člověk dnes potřebuje k úspěchu, lze navázat na poslední hypotézu.

Čtvrtá hypotéza uváděla, že starší generace rodičů vychovávala své děti více k hodnotám mezilidské vzájemnosti než mladší generace rodičů: **Předpokládám, že výchovné hodnoty preferované starší generací jsou více zaměřené na mezilidské vztahy,**

než hodnoty preferované mladší generací. Tato hypotéza byla také potvrzena, i když se ukázalo, že i některé hodnoty mezilidské jsou pro mladší generaci důležité. Pokud měli respondenti vybírat pouze omezený počet hodnot, vybírali více hodnoty individualistické. Pokud se však mohli vyjádřit ke všem hodnotám, považovali za důležitou například i odpovědnost, lásku, spolehlivost či poctivost. Jak však vyplynulo z výzkumu, respekt a úcta se ze společnosti začínají vytrácet. Oproti tomu starší generace označovala za důležité pouze hodnoty mezilidské, s výjimkou pracovitosti. K hodnotám individualistickým rodiče starší generace své děti tedy nevedli. Zajímavé je, že mladší generace považuje za velmi důležitou samostatnost, která pro starší generaci nebyla důležitá téměř vůbec.

Z toho tedy vyplývá, že současné děti jsou převážně vedeny k samostatnosti, sebedůvěře a vzdělanosti, což odráží výše zmíněné nároky na pracovní uplatnění. Dříve zkrátka člověk k těmto hodnotám nepotřeboval být veden. Práce bylo dostatek, lidé neměli stanovené tak vysoké cíle a celkově byla poklidnější doba, která však měla i řadu špatných stránek. Lidem tedy byly bližší hodnoty mezilidské. U starší generace respondentů tohoto výzkumu však spatřuji jistý paradox. Vzhledem k tomu, že tito respondenti žili ve společnosti, která vše stavěla na rovnosti, tudíž ten kdo měl více nebo se měl lépe, byl většinou odsuzován, začala v lidech sílit například závist. Ta se rozhodně nedá považovat za hodnotu mezilidskou a v lidech se bohužel drží dodnes.

Samozřejmě by bylo hezké, kdyby se i v dnešní době k sobě lidé chovali hezky a je škoda, že díky stavu společnosti tyto hodnoty upadají. Dnes jde zkrátka většina lidí za vidinou moci, peněz a úspěchu a neohlíží se na ostatní. I přesto si myslím, že není tak těžké se chovat s úctou, láskou a brát ohled na lidi okolo. Proto doufám, že na to bude postupně přicházet čím dál tím více lidí. Potěšilo mě však, že i v současných rodinách je stále kladen důraz alespoň na některé hodnoty mezilidské vzájemnosti. Jejich úplné vymizení by totiž nejspíš znamenalo i konec společnosti jako takové, protože bez těchto hodnot by spolu lidé nemohly žít ve vzájemné interakci.

ZÁVĚR

V této práci bylo mým cílem vytvořit přehledný soubor poznatků, který se týká výchovy, rodiny a hodnot v současné společnosti a doplnit ho kvantitativním výzkumným šetřením, provedeným mezi starší a mladší generací rodičů. K tomu jsem také použila pohled do dob minulých, který pomohl přiblížit změny, ke kterým došlo. Jsem si vědoma toho, že k tématu výchovy i hodnot toho již bylo napsáno mnoho, proto bylo mou snahou tato témata provázat. Během zpracovávání teoretické části jsem sama narazila na fakt, že tématu hodnot se většinou věnuje pouze odborná filozofická literatura, která pro mě samotnou nebyla vždy ve všem srozumitelná. Proto jsem chtěla pohled na hodnoty propojit právě s výchovou v rodině a občasně přispět i něčím ze své vlastní životní filozofie. Rodiče jsou totiž ti hlavní, kdo předávají do vědomí i podvědomí svých dětí hodnoty, které je potom ovlivňují po zbytek života.

V první kapitole teoretické části jsem blíže pohlédla na rodinu, její funkce, proměny a také znaky současné rodiny. To pomohlo přiblížit podmínky, jakými je současná výchova ovlivňována. Ve druhé kapitole jsem se potom dostala k výchově samotné. Velmi zajímavé mi připadaly proměny výchovy, které jsou během několika posledních desetiletí opravdu znatelné. Dále jsem zmínila problematiku výchovných stylů, faktory, které mohou výchovu ovlivňovat a také současné trendy ve výchově. Poslední kapitolu jsem věnovala hodnotám a výchovným hodnotám. Zde jsem se snažila nezacházet až příliš do filozofie a popsat to nejdůležitější, co je potřeba k tématu hodnot znát. Celkové zpracování teoretické části práce mi přineslo spoustu nových poznatků a pomohlo mi uvědomit si různé souvislosti, týkající se tohoto tématu. Právě to mi bylo velmi nápomocné při zpracovávání kvantitativního výzkumu.

Výzkum probíhal pomocí dotazníkového šetření a celkem jsem pracovala s 54 respondenty mladší generace a 54 respondenty starší generace. Během výzkumu jsem zjistila, že studium hodnot je náročné a také provázané řadou okolností. Přesto se mi myslím zdárně povedlo, dopracovat se až k závěrečným výsledkům výzkumu. Velkou inspirací pro mě byl výzkum, který prováděli Rabušic a Rabušicová.⁸³ Hodnoty jsem však rozdělila jinak, a sice na mezilidské a individualistické, protože za jeden z cílů jsem si stanovila zjistit, jaké rozdíly jsou v uznávání těchto hodnot mezi starší a mladší generací rodičů. Rabušicovi výzkum prováděli mezi lety 1991 a 1999 a dospěli k závěru, že se preference hodnot téměř nezměnily a tvořily směsici tradice, modernity a pro-sociální orientace. Já jsem výzkum prováděla mezi

⁸³ RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC. České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní? In Rabušic, L. (Ed.): *České hodnoty 1991 - 1999. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. 127-147. ISBN 80-210-2623-5.

starší generací rodičů, které mají už dospělé děti a mladší generací rodičů, které děti vychovávají, proto bylo časové rozpětí větší. Podařilo se mi zjistit velké rozdíly v preferenci hodnot mezi těmito dvěma generacemi. Mladší generace, podle mých předpokladů, upřednostňovala hodnoty individualistické, ale ani některé hodnoty mezilidské zcela neztratila. Starší generace rodičů potom upřednostňovala pouze hodnoty mezilidské. Při srovnání s výzkumem Rabušicových jsou jejich výsledky někde mezi starší a mladší generací rodičů. Mezi prvními pěti preferovanými hodnotami z jejich výzkumu se objevily tři stejné hodnoty, jaké jsem zvolila i já. Byla to pracovitost, samostatnost a odpovědnost.

Ukázalo se tedy, že současní rodiče děti vedou hlavně k hodnotám individualistickým, což je odrazem současné společnosti. Jsem však přesvědčená o tom, že stejně tak důležité je uznávání hodnot mezilidských. Šťastným není ten, kdo je úspěšný, ale ten, kdo se na své cestě k úspěchu ještě dokázal k ostatním lidem chovat hezky. Z vlastní zkušenosti opravdu vím, že lidé, kteří vysílají lásku k ostatním lidem, jsou skutečně šťastní a nestěžují si na život, který mají. A to je právě problémem mnoha lidí. Stěžují si, že nemají to, co by chtěli nebo čeho dosáhli ostatní a při tomto svém rozpoložení všechny ostatní lidi vidí jako své nepřátele. Přitom nejjednodušší je začít sám u sebe. Kdyby se potom s úctou, ochotou a porozuměním chovali všichni, změnila by se k lepšímu i celá společnost.

Z výzkumu také vyplynulo, že se skutečně změnila i výchova mezi těmito dvěma generacemi. A to zejména díky celkovému rozvoji společnosti, větší informovanosti a rozvoji věd jako je pedagogika či psychologie. Dnes už víme, že je výchova velmi důležitá pro rozvoj jedince i jeho budoucí život, a proto se jí věnuje velká pozornost. Současní rodiče výchovu staví na kladném emočním vztahu, porozumění, předem stanovených pravidlech a společném řešení problémů bez fyzických trestů. Zejména pak ženy se snaží se svými dětmi komunikovat o radostech i problémech života. Velmi často však také rodiče nestanovují dětem příliš mnoho pravidel či hranic a děti k nim potom nemají respekt. U starší generace rodičů byl častý záporný emoční vztah, kdy dítě muselo poslouchat a nemohlo příliš projevit své názory. Nejdůležitější však je, aby se rodiče nesnažili děti vychovávat pouze podle rad různých psychologů, ale spolehli se hlavně na svoji intuici.

Text této práce bych ráda zakončila tím, že přestože sama nejsem matkou, jsem přesvědčena o tom, že výchova není lehká, ale ani těžká. Jde především o to, aby na to byl člověk připravený a stanovil si, jaké má cíle a co je pro něho důležité. Pokud si pak děti pořídí, měl by jim umět obětovat alespoň nějaký čas, který by jinak věnoval například zaměstnání, protože za to ty chybějící peníze stojí. Během výchovy by pak neměl zapomínat děti vést kromě hodnot individualistických, které budou potřebovat, aby se dokázaly prosadit,

i k hodnotám mezilidské vzájemnosti. Jelikož jsem během psaní této práce měla sama možnost navštívit seminář lektorky Školy lásky v rodině od Jiřiny Prekopové, který hodně změnil můj náhled na svět a mé hodnoty, ráda bych na úplný závěr znovu uvedla důležitost lásky mezi rodinnými příslušníky. Pokud by potom bezvýhradná láska, kterou jsem zmiňovala už na předchozích stranách, byla normou ve všech rodinách, mohla by se rozšiřovat i za její hranice. Mohli by ji k sobě tedy vyzařovat všichni lidé a rázem by ze světa zmizela zlost, nenávisť či závist a společnost jako taková, by nemusela řešit většinu problému, se kterými se nyní potýká, protože i když se to na první pohled nezdá, láska ovlivňuje téměř vše, co se v našich životech děje. To vystihl Erich Fromm, když řekl: „*Láska je jedinou a uspokojivou odpovědí na problém lidské existence.*“⁸⁴

Každý zná slovo „láska“ a každý ví jak důležitá je. Objevuje se snad v každé písničce, všichni si ji vzájemně přejí při gratulacích. Láska však není jen slovo, jak tvrdí Simmel⁸⁵ a neznamena ani pouze milostný vztah mezi dvěma či více lidmi. Ve skutečnosti tento pojem zahrnuje celou řadu činů, které však lidé neumějí konat a raději upřednostňují „nižší“ emoce. V naší zemi na tom má možná trochu vinu náš minulý režim, který příliš nepropagoval altruismus nebo také to, že jsme zemí ateistů. Ani v jiných zemích však lásky není přebytek a bohužel asi ani nikdy nebude. Představa ideálního státu, kde si každý váží každého, lidé si nezávidí, odpouštějí si, chápou se, přijímají se i se všemi chybami, pomáhají si, své chyby nebo životní rány berou jako příležitost k osobnostnímu růstu a poučení, neubližují ostatním apod., je pouhou utopií. Každý člověk, který se však rozhodne změnit svůj životní postoj a alespoň se pokusí vysílat lásku k ostatním lidem, bude určitě přínosem nejen pro své děti a rodinu, ale pro celou společnost.

⁸⁴ ŽĎÁRSKÝ, P. *Erich Fromm: ke kořenům etiky* [online]. 2008-03-01 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/obsah/22-recenzovane-clanky-reviewed-papers/envigogika-2010v2/158-erich-fromm-ke-koenm-etiky>.

⁸⁵ SIMMEL, J. *Láska je jen slovo*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1666-8.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAČKOROVÁ, E. Rodina ako miesto odovzdávania hodnôt. In: ŠIMONÍK, O., H. HORKÁ, a S. STŘELEČEK. (Ed.): *Hodnoty a výchova: sborník referátů z vědecké konference, která se konala ve dnech 30.-31. srpna 2007 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-78-7.

ČÁP, J. a J. MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J., V. ČECHOVÁ a P. BOSCHEK. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, Praha: IPPP, 2000.

ČERMÁKOVÁ, M. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Praha: Sociologické nakl., 2000. ISBN 80-858-5093-1.

DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

EYRE, L. a R. EYRE. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-275-1.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-802-4727-981.

GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe: zásady pozitivního rodičovství, vedoucí k výchově spolupracujících, sebevědomých a citlivých dětí*. Praha: Práh, 2000. ISBN 80-7252-031-8.

GREEN, Ch. *Od školky po pubertu: klíč k úspěšnému rodičovství*. Praha: Levné knihy, 2011. ISBN 978-80-7309-873-5.

HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8635-7.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOPŘIVA, P. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006. ISBN 80-901-8737-4.

KOUTEKOVÁ, M. Výchova k hodnotám adolescentů v rodinném prostředí. In: ŠIMONÍK, O. a H. HORKÁ. (Ed.): *Hodnoty a výchova: sborník referátů z vědecké konference, která se konala ve dnech 30.-31. srpna 2007 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-78-7.

- KRAUS, B., V. POLÁČKOVÁ a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-042-5236-2.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-86429-19-9.
- MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-802-4613-123.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-808-6429-878.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-854-9827-8.
- PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě: filozofické otázky - psychologické odpovědi*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-725-4861-1.
- PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-899.
- PRUCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC. *České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní?* In *Rabušic, L. (Ed.): České hodnoty 1991 - 1999. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. s. ISBN 80-210-2623-5.
- SIMMEL, J. *Láska je jen slovo*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1666-8.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- ŠANDEROVÁ, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-864-2940-7.
- ŠVAŘÍČEK, R., K. ŠEĐOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
- WINKLER, J. a M. PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-164-1.
- WINTERHOFF, M. *Proč se z našich dětí stávají tyrani, aneb, Ztracené dětství*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-802-4915-647.

Elektronické zdroje:

BOCAN, M., H. MAŘÍKOVÁ a A. SPÁLENSKÝ. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let* [online]. Praha: NIDM, 2001. [cit. 2012-11-21].

Dostupné z: <http://www.nidm.cz/o-nidm/lide-v-nidm/telefonni-a-emailovy-seznam-pracovniku>.

BRDLIČKA, B. *Vliv technologií na děti prudce roste* [online]. 2011-03-07 [cit. 2013-03-05].

Dostupné z:

<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetvychovehoporadenstvispecialnipedagogikyaskolnipsychologie/skolnipsychologieavychovehoporadenstvi/skolniprevence/33412.aspx>.

BREJLOVÁ, D. *Jak to dítě vychováváš* [online]. 8. 10. 2010 [cit. 2012-11-11].

Dostupné z: <http://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>.

KLIMEŠ, J. *Jak (ne)trestat děti* [online]. 2008 [cit. 2013-03-05].

Dostupné z: <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/tresty.pdf>.

LEWIN, T. *If Your Kids Are Awake, They're Probably Online* [online]. 2010-01-20 [cit. 2013-03-05].

Dostupné z: http://www.nytimes.com/2010/01/20/education/20wired.html?_r=1&.

PREKOPOVÁ, J. *Škola lásky v rodině: koncepce životního stylu podle PhDr. J. Prekopové. Rukověť ke kurzům*. [cit. 2013-03-05].

Dostupné z: <http://www.prekopova-nadacnifond.cz/dokumenty/skola-lasky-v-rodine-skripta.pdf>.

ŽDÁRSKÝ, P. *Erich Fromm: ke kořenům etiky* [online]. 2008-03-01 [cit. 2013-03-05].

Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/obsah/22-recenzovane-clanky-reviewed-papers/envigogika-2010v2/158-erich-fromm-ke-koenm-etiky>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Dotazník pro mladší generaci rodičů

Příloha č. 2 – Dotazník pro starší generaci rodičů

Příloha č. 1

Proměny výchovy a výchovných hodnot v rodině

Vážení rodiče,

jsem studentkou Filozofické fakulty Univerzity Pardubice a ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník se týká změn ve výchově a výchovných hodnotách mezi starší a mladší generací rodičů a bude použit pro výzkum v praktické části mé bakalářské práce na téma: Výchovné hodnoty v současné české rodině.

Vyplnění Vám zabere asi 20 minut a výsledky budou použity pouze pro účely výzkumu. Dotazník je anonymní, proto Vás prosím o pravdivé vyplnění, které je důležité, pro správné výsledky výzkumu. Pokud není uvedeno jinak, **zakřížkujte** jednu odpověď.

Dotazník je určen pro rodiče, kteří vychovávají dítě ve věku 3-18 let, žijí s ním ve společné domácnosti a chodí do zaměstnání. Pokud máte více dětí v této věkové kategorii, vyberte prosím jedno z nich a dotazník vyplňte o něm.

1. Jsem:

- a) Muž
- b) Žena

2. Zaškrtněte prosím Váš věk:

(Pokud nepatříte ani do jedné kategorie, dotazník prosím dále nevyplňujte)

- a) 18-25
- b) 26-35
- c) 36-45

3. Kolik vychováváte dětí?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4
- e) Více než 4

4. Jak trávíte nejčastěji volný čas se svým dítětem?

(Zaškrtněte maximálně 3 možnosti)

- a) Jedeme na výlet
- b) Jdeme do kina, divadla
- c) Jdeme na nákupy
- d) Povídáme si
- e) Hrajeme hry
- f) Sportujeme
- g) Jdeme ven
- h) Díváme se na televizi
- i) Netrávím volný čas se svými dětmi
- j) Jedeme na návštěvu
- k) Jiné.....

5. Jak často podnikáte se svým dítětem nějakou společnou činnost mimo domov? (výlety, nákupy, kino, divadlo, sportovní aktivity, návštěvy...)

- a) Několikrát za týden
- b) Jednou za týden
- c) 2x – 3x do měsíce
- d) Jednou za měsíc
- e) Jen příležitostně
- f) Vůbec

6. Kolik času denně si povídáte se svým dítětem?

- a) Méně než 5 minut
- b) 5-10 minut
- c) 10-20 minut
- d) 20 minut až 1 hodinu
- e) Povídáme si průběžně celý den
- f) Nepovídáme si každý den

7. Kolik času, ve všední den, průměrně strávíte ve společnosti svého dítěte?

- a) Více než 8 hodin
- b) 5-8 hodin
- c) 2-4 hodiny
- d) Asi 1 hodinu
- e) Méně než 1 hodinu
- f) Pouze několik minut

8. Z následujících tvrzení vyberte to, které nejvíce vystihuje Váš názor na vzdělání dětí.

- a) Dítě by mělo mít co nejvyšší vzdělání, aby mohlo být v životě úspěšné
- b) Vzdělání je důležité, ale je možné se prosadit i bez něho
- c) Vzdělání není důležité pro úspěšný život
- d) Nevím

9. Zde je seznam hodnot, ke kterým mohou být děti vychovávány. Vyberte prosím pět z nich, které Vám připadají nejdůležitější. Očíslujte je čísly 1-5. (1=nejdůležitější)

- a) Poctivost
- b) Láska
- c) Odvaha
- d) Samostatnost
- e) Respekt a úcta
- f) Spolehlivost
- g) Vzdělanost
- h) Sebedůvěra
- i) Pracovitost
- j) Odpovědnost
- k) Jiné.....

10. Jak nejčastěji řešíte výchovné problémy svého dítěte?

- a) Vynadám mu, dostane na zadek nebo následuje trest
- b) V klidu si o tom popovídáme a vymyslíme řešení
- c) Výchovné problémy výrazněji neřeším, každé dítě přeci občas zlobí
- d) Nevím

11. Co je podle Vás v současné době důležité pro to, aby mělo Vaše dítě úspěšný a spokojený život? (zaškrtněte míru důležitosti)

	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité
Aby bylo pracovité				
Aby bylo sebevědomé				
Aby bylo poctivé				
Aby bylo zodpovědné				
Aby bylo vzdělané				
Aby bylo spolehlivé				
Aby bralo ohled na druhé lidi				
Aby bylo samostatné				
Aby bylo odvážné				
Aby bylo láskyplné				

**12. Jaké byste si přáli, aby Vaše dítě jednou bylo?
(Zaškrtněte 3 nejpreferovanější)**

- a) Aby věřilo samo sobě a nebálo se, že něco nezvládne
- b) Aby bylo vzdělané a chytré
- c) Aby umělo dodržet závazky vůči sobě, i jiným lidem
- d) Aby se nebálo ničeho nového nebo složitého
- e) Aby respektovalo lidi okolo sebe a mělo k nim úctu
- f) Aby vědělo, že ono samo řídí svůj život a nese následky za své činy
- g) Aby se nevyhýbalo práci, ani aktivitám doma
- h) Aby se umělo postarat samo o sebe a nepotřebovalo neustále něčí pomoc
- i) Aby vyzářovalo lásku samo k sobě i k druhým lidem
- j) Aby se vždy chovalo poctivě a nespadlo ke lžím, krádežím a podvodům

13. V následující tabulce je uvedeno 18 různých tvrzení. U každého z nich prosím zaškrtněte odpověď ANO či NE. Opozte prosím na všechna tvrzení. Nad opovědí dlouho nepřemýšlejte, žádná odpověď není chybná.

A N

Vaši pochvalu si dítě musí opravdu zasloužit, chválíte jen výjimečně		
Dítěti se často podaří „uprosit“ Vás a vyhnout se tak povinnosti nebo trestu		
Když dítěti zadáte nějaký úkol, vždy zkontrolujete, jestli ho splnilo		
Často Vám připadá, že je dítě nevděčné a tak mu připomínáte, co pro něj děláte		
Hodně s dítětem mluvíte o jeho přáních a potřebách		
Dítě může jít spát, jíst a dělat úkoly, když se na to cítí		
Máte radost, když můžete s dítětem podnikat nějakou společnou činnost		
Když dítě neuposlechne, rázně zakročíte		
Jednáte se svým dítětem jako autorita		
Dítě za Vámi často chodí a svěřuje se Vám se svými problémy		
Často dítě úkolujete kdy a jak má co udělat		
Máte často pocit, že Vás dítě zklamalo		
Ve výchově používáte hodně příkazů a zákazů		
Často se kvůli dítěti rozčilujete		
Když dítě neudělá, co po něm žádáte, často to uděláte za něj		
Očekáváte, že Vás dítě okamžitě poslechne		
Sami nejlépe víte, co je pro Vaše dítě nejlepší, proto se příliš neohlížíte na jeho požadavky. Až jednou vyroste, tak Vaše jednání ocení		
Požadujete, aby se dítě chovalo podle Vašich představ		

**Děkuji Vám za čas strávený vyplněním tohoto dotazníku a přeji hezký a úspěšný zbytek dne.
Tereza Trumhová**

Příloha č. 2

Proměny výchovy a výchovných hodnot v rodině

Vážení rodiče,

jsem studentkou Filozofické fakulty Univerzity Pardubice a ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník se týká změn ve výchově a výchovných hodnotách mezi starší a mladší generací rodičů a bude použit pro výzkum v praktické části mé bakalářské práce na téma: Výchovné hodnoty v současné české rodině.

Vyplnění Vám zabere asi 20 minut a výsledky budou použity pouze pro účely výzkumu. Dotazník je anonymní, proto Vás prosím o pravdivé vyplnění, které je důležité, pro správné výsledky výzkumu. Pokud není uvedeno jinak, **zakřížkujte** jednu odpověď.

Na dotazník prosím odpovídejte podle toho, jaká byla situace ve Vaší rodině, když bylo Vašemu dítěti mezi 3-18 lety, žilo s Vámi ve společné domácnosti a chodili jste do zaměstnání. Pokud máte více dětí, vyberte prosím jedno z nich a dotazník vyplňte o něm.

1. Jsem:

- a) Muž
- b) Žena

2. Zaškrtněte prosím Váš věk:

(Pokud nepatříte ani do jedné kategorie, dotazník prosím dále nevyplňujte)

- a) 60-70 let
- b) 71-80 let
- c) 81 a více let

3. Kolik jste vychovávali děti?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4
- e) Více než 4

4. Jak jste nejčastěji trávili volný čas se svým dítětem?

(Zaškrtněte maximálně 3 možnosti)

- a) Jeli jsme na výlet
- b) Šli jsme do kina, divadla
- c) Jeli jsme na nákupy
- d) Povídali jsme si
- e) Hráli jsme hry
- f) Sportovali jsme
- g) Šli jsme ven
- h) Dívali jsme se na televizi
- i) Netrávil/a jsem volný čas se svým dítětem
- j) Jeli jsme na návštěvu
- k) Jiné.....

5. Jak často jste podnikali se svým dítětem nějakou společnou činnost mimo domov? (výlety, nákupy, kino, divadlo, sportovní aktivity, návštěvy...)

- a) Několikrát za týden
- b) Jednou za týden
- c) 2x – 3x do měsíce
- d) Jednou za měsíc
- e) Jen příležitostně
- f) Vůbec

6. Kolik času denně jste si přibližně povídali se svým dítětem?

- a) Méně než 5 minut
- b) 5-10 minut
- c) 10-20 minut
- d) 20 minut až 1 hodinu
- e) Povídali jsme si průběžně celý den
- f) Nepovídali jsme si každý den

7. Kolik času jste ve všední den průměrně strávili ve společnosti svého dítěte?

- a) Více než 8 hodin
- b) 5-8 hodin
- c) 2-4 hodiny
- d) Asi 1 hodinu
- e) Méně než 1 hodinu
- f) Pouze několik minut

8. Z následujících tvrzení vyberte to, které nejvíce vystihuje, jaký jste v té době, měli názor na vzdělání dětí.

- a) Dítě by mělo mít co nejvyšší vzdělání, aby mohlo být v životě úspěšné
- b) Vzdělání je důležité, ale je možné se prosadit i bez něho
- c) Vzdělání není důležité pro úspěšný život
- d) Nevím

9. Zde je seznam hodnot, ke kterým mohou být děti vychovávány. Vyberte prosím pět z nich, které Vám připadaly nejdůležitější, když jste vychovávali své dítě. Očíslujte je čísly 1-5. (1=nejdůležitější)

- a) Poctivost
- b) Láska
- c) Odvaha
- d) Samostatnost
- e) Respekt a úcta
- f) Spolehlivost
- g) Vzdělanost
- h) Sebedůvěra
- i) Pracovitost
- j) Odpovědnost
- k) Jiné.....

10. Jak jste nejčastěji řešili výchovné problémy svého dítěte?

- a) Vynadal/a jsem mu, dostalo na zadek nebo následoval trest
- b) V klidu jsme si o tom popovídali a vymysleli řešení
- c) Výchovné problémy jsem výrazněji neřešil/a, každé dítě přeci občas zlobí
- d) Nevím

11. Co bylo podle Vás v době, kdy jste dítě vychovávali, důležité pro to, aby mělo úspěšný a spokojený život? (zaškrtněte míru důležitosti)

	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité
Aby bylo pracovité				
Aby bylo sebevědomé				
Aby bylo poctivé				
Aby bylo zodpovědné				
Aby bylo vzdělané				
Aby bylo spolehlivé				
Aby bralo ohled na druhé lidi				
Aby bylo samostatné				
Aby bylo odvážné				
Aby bylo láskyplné				

**12. Jaké jste si přáli, aby Vaše dítě jednou bylo?
(Zaškrtněte 3 nejpreferovanější)**

- a) Aby věřilo samo sobě a nebálo se, že něco nezvládne
- b) Aby bylo vzdělané a chytré
- c) Aby umělo dodržet závazky vůči sobě, i jiným lidem
- d) Aby se nebálo ničeho nového nebo složitého
- e) Aby respektovalo lidi okolo sebe a mělo k nim úctu
- f) Aby vědělo, že ono samo řídí svůj život a nese následky za své činy
- g) Aby se nevyhýbalo práci, ani aktivitám doma
- h) Aby se umělo postarat samo o sebe a nepotřebovalo neustále něčí pomoc
- i) Aby vyzářovalo lásku samo k sobě i k druhým lidem
- j) Aby se vždy chovalo poctivě a nespadlo ke lžím, krádežím a podvodům

13. V následující tabulce je uvedeno 18 různých tvrzení. U každého z nich prosím zaškrtněte odpověď ANO či NE. Opovězte prosím na všechna tvrzení. Nad opovědí dlouho nepřemýšlejte, žádná odpověď není chybná.

A N

Vaši pochvalu si dítě muselo opravdu zasloužit, chválili jste jen výjimečně		
Dítěti se často podařilo „uprosit“ Vás a vyhnout se tak povinnosti nebo trestu		
Když jste dítěti zadali nějaký úkol, vždy jste zkontrolovali, jestli ho splnilo		
Často Vám připadalo, že je dítě nevděčné a tak jste mu neustále museli připomínat, co pro něj děláte		
Hodně jste s dítětem mluvili o jeho přáních a potřebách		
Dítě mohlo jít spát, jíst a dělat úkoly, když se na to cítilo		
Měli jste radost, když jste s dítětem mohli podnikat nějakou společnou činnost		
Když dítě neuposlechlo, rázně jste zakročili		
Jednali jste se svým dítětem jako autorita		
Dítě za Vámi často chodilo a svěfovalo se Vám se svými problémy		
Často jste dítě úkolovali kdy a jak má co udělat		
Měli jste často pocit, že Vás dítě zklamalo		
Ve výchově jste používali hodně příkazů a zákazů		
Často jste se kvůli dítěti rozčilovali		
Když dítě neudělalo, co jste žádali, často jste to udělali za něj		
Očekávali jste, že Vás dítě okamžitě poslechne		
Sami jste nejlépe věděli, co je pro Vaše dítě nejlepší, proto jste se příliš neohlíželi na jeho požadavky.		
Byli jste jisti, že až jednou vyrostete, tak Vaše jednání ocení		
Požadovali jste, aby se dítě chovalo podle Vašich představ		

**Děkuji Vám za čas strávený vyplněním tohoto dotazníku a přeji hezký a úspěšný zbytek dne.
Tereza Trumhová**